Život i djelo Ludwiga Wittgensteina

Soldo, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:928667

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

ODJEL ZA FILOZOFIJU

Mateja Soldo

ŽIVOT I DJELO LUDWIGA WITTGENSTEINA

Diplomski rad

doc. dr. zn. Sandro Skansi

Zagreb, rujan 2019.

Contents

1 UVOD1

2 PRVI DIO – ŽIVOT I UTJECAJI3

2.1 VAŽNI POJMOVI7

2.2 FORMATIVNE GODINE8

2.3 LUDWIG ZNANSTVENIK10

2.4 PRVI DOLAZAK NA CAMBRIDGE I PRIJATELJSTVA13

2.5 RATNE I POSLIJERATNE GODINE17

2.6 POVRATAK FILOZOFIJI21

2.7 POSLJEDNJE GODINE26

3 DRUGI DIO – DJELA ILI KAKO JE WITTGENSTEINOV ŽIVOT UTJECAO NA NJEGOVA DJELA29

3.1 RANI WITTGENSTEIN ILI TRACTATUS LOGICO PHILOSOPHICUS29

3.1.1 MISTIČNO JE ONO ŠTO SE POKAZUJE33

3.1.2 KAKO SE NOSITI S MISTICIZMOM38

3.2 KASNI WITTGENSTEIN43

4 ZAKLJUČAK47

5 SAŽETAK49

6 POPIS LITERATURE50

7 POPIS TABLICA51

8 POPIS ILUSTRACIJA51

1 UVOD

U povijesti filozofije mnogo se pričalo o životima filozofa. Vrlo često to je bilo kako bi se prikazali njihovi nerijetko ekscentrični životi. Wittgenstein tome nije iznimka. Moglo bi se reći da je njegov život ekscentričan kakav jest oblikovao njegovu filozofiju, kao i njegova filozofija njegov život. Cilj je ovog rada prikazati kako je njegov život oblikovao spomenutu filozofiju i vice versa. Ono što će, dakle, uslijediti nakon ovoga uvoda je paralelni prikaz njegova života i filozofije koju je u to vrijeme stvarao. Cilj je pokazati kako postoji korelacija između života i djela.

Moguće je da to slučaj kod svih filozofa, možda čak i znanstvenika, a umjetnika osobito. Ovaj je slučaj jedan od takvih i možemo reći ogledni primjerak. Djelomično jer je Wittgenstein bio pomalo od svega navedenog, to jest filozof i znanstvenik zasigurno, a umjetnost je prožimala sve aspekte njegovog života. Mnogi bi se složili da je čovjekov rad općenito ogledalo njegova života pa tako i njegov život ogledalo njegova rada, jednako kao što se mnogi ne bi složili s tim. Ovdje želim ukazati na utjecaj Wittgensteinove okoline (nekih očitih faktora kao što je bilo prijateljstvo s Russelom, učenje od Frege-a, do nekih manje očitih kao što je služenje u ratu, obiteljske prilike i slično) na njegov rad, a također i utjecaj koji je on napravio prema ljudima koji su ga okruživali, ali i na kasnije generacije koje su došle iza njega. Wittgenstein se smatra jednim od najutjecajnijih filozofa današnjeg vremena pa bi bio sasvim logičan slijed da prikažem kako je on sagradio oko sebe kult ličnosti koji do danas ima svoje sljedbenike. Wittgesteionov život je bio, malo je reći, osebujan. Mi ga najbolje poznajemo kao filozofa, ali on je bio izumitelj, arhitekt, kipar, glazbenik, učitelj, mecena, sve u svemu jedan moderni homo universalis.

Kako bismo dočarali ukratko kakav je čovjek bio Ludwig možemo reći da je bio pravi perfekcionist što će se detaljnije prikazati u kasnijim i detaljnijim opsima njegova života. Odrastao je u strogoj austrijskoj obitelji u kojoj ništa manje od savršenstva nije računalo pa je taj princip primijenio na svoj život i djela. Bogatstvo njegove obitelji omogućilo mu je njegov nadasve ekscentričan način života iako se on sam odrekao obiteljskog bogatstva i razdijelio što umjetnicima, što drugim članovima obitelji. Privatno je bio sasvim jedna osobita biljčica koju je krasilo to da ulijeće u sobu Russellu u sred noći jer su ga uzrujala djeca koja su mu pokazala vulgarnu gestu, pa njegova upitna veza s Marguerite Respinger, veze s najmanje tri muškarca uključujući onu s Davidom Pincetom (izravni potoma Davida Hume-a) ili pak

njegov odlazak u Norvešku jer mu se sestra doselila u Englesku. Za njegova života se objavio samo TLP kojeg se on sam kasnije odrekao te se okrenuo „novom“ smjeru istraživanja

Kada bismo Wittgensteinov život dijelili na razbolja mišljenja stručnjaka bi se itekako razlikovala. Neki smatraju da postoji dva Witggensteina, neki tri, pa čak i četiri ili kako bi Kristijan Krkač to nekad znao reći „možda onda postoji samo 0,5 Wittgensteina.“ Ovdje će se napraviti jednostavna podjela na ranog (TLP) i kasnog (razdolje nakon TLP) Wittgesteina. Ovaj kasniji period ćemo još dodatno podijeliti s obzirom na građu jer je sam opseg Wittgensteinovog opusa širok te samim time nije dostatno napraviti odjeljak kasni Wittgenstein. U ovom ćemo se radu baviti detaljima iz života Ludwiga Wittgensteina. U velikoj mjeri se oslanjamo na podatke iz Monk, R. (1991.) Ludwig Wittgenstein The Duty of Genius, Richter, D. (2010.)The A to Z of Wittgenstein's Philosophy, Waugh, A. (2014.), Kuća Wittgenstein Obitelj u ratu i Edmonds, D.; Eldinow, J. (2004.) Wittgensteinov žarač - priča o desetominutnoj svađi dvojice velikih filozofa, pa ih zato nećemo posebno citirati, no gdje god prenosimo informacije izvan ovog rada, dodat ćemo referencu na izvor.

2 PRVI DIO – ŽIVOT I UTJECAJI

U prvom djelu rada ću pojašnjavati kako je tekao Wittgensteinov život i koji su sve utjecaji na njega izvršeni da kasnije možemo pojasniti poveznicu s djelom te da se lakše snalaziti u radu. Ovdje ću ukratko napraviti vremensku crtu Wittgensteinova života i djela da bismo se kasnije mogli lakše snalaziti u tekstu:

GODINA	DOGAĐAJ	DODATNO POJAŠNJENJE
26. travanj 1889.	rođen i kršten Ludwig Josef Johann Wittgenstein	
1903.	Wittgenteinov brat Hans bježi od kuće i pretpostavlja se da je počinio samoubojstvo	Wittgenstein razmišlja o samoubojstvu
	prelazi s privatnog kućnog školovanja u školu u Linz	nezadovoljan kolegama, lošiji u prirodnim znanostima, bolji u humanističkim
	braća Wright polijeću prvi avion	razvij se aeronautika, prvotni Wittgensteinov izbor
	Otto Weininger objavljuje djelo „Sex and Character“	djelo utjecalo na Wittgensteina
1904.	Wittgensteinov brat Rudolf čini samoubojstvo	Wittgenstein razmišlja o samoubojstvu
1905.	Einstein objavljuje radove vezane za specijalnu teoriju relativnosti	sustav koji utječe na Wittgensteinovu misao
proljeće 1908.	Wittgenstein počinje svoj studij inženjeringa u Berlinu	uči i radi na modelima što je vidljivo u njegovim djelima kasnije
jesen 1908.	Wittgenstein ide u Manchester na doktorat radi istraživanja aeronautike	
	počinje čitati Gottloba Fregea i Bertranda Russella	počinje sa usmjerenjem od aeronautike do filozofije

17. kolovoz 1910.	prihvaćen patent Wittgensteinovog propelera	
1910.	prvo putovanje u Irsku (Coleraine)	
ljeto 1911.	skicira plan za filozofu knjigu	
jesen 1911.	upoznaje se s Fregeom	Frege ga upućuje Russellu
18. listopad 1911.	putuje u Cambrige i upoznaje Bertranda Russella	Wittgenstein se pita je li idiot ili ne
siječanj 1912.	počinje raditi s Russellom, predaje mu rad koji je radio preko praznika	dobiva odgovor da nije idiot
veljača 1912.	sluša predavanja G. E. Moorea, upoznaje se i počinje se družiti s Davidom Pincetom	sretna godina za Wittgensteina
listopad 1912.	postaje član Moral Science Cluba, ali vrlo brzo odustaje	
rujan 1913.	ide na odmor u Norvešku s Davidom Pincetom	
8. listopad 1913.	seli u Norvešku raditi na logici	Gretl se doselila u London
1. travnja 2014.	diktira Mooreu u Norveškoj djelo pod nazivom *"Logik"*	sveučilište odbija tezu ovoga rada
lipanj 1914.	razdijelio više od 100,000 kruna umjetnicima	upoznaje iste
28. lipnja 1914.	ubijen Franjo Ferdinand	povod I. Svjetskog rata
7. kolovoz 1914.	pristupa austrijskoj vojsci kao dobrovoljac I. Svjetskog rata	bio je patriot
1914. - 1916.	čita Tolstojeva Evanđelja, Emersonove Eseje, izbor iz Nietzsche djela uključujući Antikrista	
	nastavlja svoje filozofsko djelovanje	kasnije poznato kao Notebooks, 1914-1916
ožujak 1916.	služi vojsku na ruskom frontu, čita Dostojevskog „Braću Karamazove“	bavi se filozofijom više nego zadnjih dvije godine
1916.	sprijateljuje se s Engelmanom	
1. veljače 1918.	promaknut u čin poručnika	
3. ožujak 1918.	prebačen na talijanski front	
8. svibnja 1918.	umire David Pinset	Wittgenstein žali za prijateljem
lipanj 1918.	dobiva Zlatnu medalju za hrabrost za svoju službu u I. Svjetskom ratu	

ljeto 1918.	završava TLP	
koncem 1918.	Wittgensteinov brat Kurt čini samoubojstvo	
29. studeni 1918.	postao ratni zarobljenik, čita Kantovu"Kritiku čistog razuma"	iskazuje svoju stoičku narav u tome što odbija sve pogodnosti činovništva
siječanj 1919.	odlučuje postati učitelj nakon rata	
21. kolovoz 1919.	otpušten iz ratnog zarobljeništva	
rujan 1919.	razdijelio nasljedstvo sestrama, pokušava naći izdavača za TLP	
1919.	Russell dobiva rukopis TLP	
ljeto 1920.	radi kao vrtlar u Klosterneuburg Monastery, izvan Beča	
jesen 1920.	Radi kao učitelj u Reichenau	
1921.	prestaje raditi kao učitelj u Reichenbau	
1921.	izdaje TLP prvi put(jedina knjiga objavljena za života)	djelo izdano pod naslovom "Logisch-philosophische Abhandlung"
1922.	izdaje dvojezično izdanje TLP po tim nazivom (njemačko - englesko izdanje)	smatra da je riješio sve probleme s TLP
rujan 1922.	počinje predavati u srednjoj školi u selu Hassbach	
listopad 1922.	seli se u Puchberg predavati u osnovnoj školi	
1923.	Ramsey recenzira TLP i posjećuje Ludwiga	
rujan 1924.	seli se u drugo selo predavati Otterthal	
kolovoz 1925.	posjećuje Keyenesa, Ecclesa, Johnsona i Ramseya	
travanj 1926.	šamara učenika koji se na koncu izgubi svijest, izdaje "Wörterbuch für Volksschulen"	riječ je o rječniku za djecu koji, nažalost, nije sačuvan, odustaje od učiteljstva
ljeto 1926.	pomaže Engelmannu graditi kući sestre Gretl, upoznaje Marguerite Respinger	
veljača 1927.	upoznaje profesora Schlicka, iste godine ljeto upoznaje Bečki krug	čita Keynesov rad "A Short View of Russia"
ožujak 1928.	sluša predavanje L. E. J. Brouwera u Beču na temu"Mathematics, Science, and Language."	ponovo se počinje baviti filozofijom
siječanj 1929.	obnavlja prijateljstvo s Mooreom, vraća se u Englesku raditi s Ramseyem	
18. lipnja 1929.	TLP mu se priznaje kao doktorandska teza (Ph.D.)	
rujan 1929.	izdaje se “Some Remarks on Logical Form” i upoznaje Gilberta Rylea	
kolovoz 1929.	predaje lekcije o etici na Cambridgeu	

1930.	počinje raditi s Waismannom, umire Ramsey, počinje raditi na "jezičnim zagonetkama"	kasnije rad poznat kao "Philosophical Remarks" (nema prijevoda)
prosinac 1930.	počinje raditi na Trinity College, Cambridge	
1931.	piše prve dijelove FI, čita Frazerovu "Zlatnu granu"	
	zaprosio Marguerite Respungen i prekidaju	
kolovoz 1932.	optužuje Carnap za plagiranje, upoznaje Francisa Skinnera	postoje priče da mu je Skinner bio ljubavnik, ali to nije potvrđeno
1933.-1934.	radi na Plavoj knjizi	uvodi pojmove jezičnih igara i obiteljskih sličnosti
1934.-1935.	radi na Smeđoj knjizi	kasnije su ovi radovi objavljeni kao "Plava i smeđa knjiga"
rujan 1935.	seli u Rusiju sa Skinnerom, ali se brzo vraća u Englesku	
	započinje predavati "Sense Data and Private Experience"	kasnije značajno zbog argumenta iz privatnog jezika
lipanj 1936.	ubijen Schlick	
listopad 1936.	piše dijelove FI	otprilike paragrafe 1-188
1937.	seli u Norvešku i vraća se iste godine u Austriju	
	piše "Remarks on the Foundations of Mathematics"	
1938.	Austrija postaje dio nacističke Njemačke, predaj na Cambridgeu gdje živi sa Skinnerom	
	upoznaje Normana Malcolma, drži lekcije o estetici i religijskom iskustvu	
veljača 1939.	postaje profesor na Cambidgeu i svađa se s Alanom Turingom	
14. travanj 1939.	dobiva britansko državljanstvo	
rujan 1941.	počinje raditi kao tehničar u Guy's Hospital u Londonu, radi na	
	"Remarks on the Foundations of Mathematics" dijelovi 4-7.	
1943.-1943.	bavi se Freudom	
11. listopad 1941.	umire Francis Skinner, Wittgensteinom prijatelj	
ožujak 1944.	radi na FI, sve više je zainteresiran za filozofiju psihologije nego za filozofiju matematike	
1945.	počinje završavati prvi dio FI	
1946.	završava prvi dio FI, zaljubljuje se u Ben Richards, svađa se s Popperom	"Wittgensteinov žarač"
1947.	prestaje raditi na Cambrige-u, piše Volume I "Remarks on the Philosophy of Psychology"	
	odlazi u Irsku raditi na FI	

1948.	piše Volume II of "Remarks on the Philosophy of Psychology"	
	piše "Last Writings on the Philosophy of Psychology"	
1949.	čita razne povijesne knjige, Druryem o religiji, diktira II. Dio FI, odlazi iz Irske, putuje u SAD	
	vraća se u Englesku raditi na OI, vraća se u Beč, dijagnosticiran mu je rak prostate	
siječanj 1950.	čita Goetheovo djelo "O bojama", piše II. Dio "Opaske o bojama", radi na OI	
travanj 1950.	ide u Cambridge pa London pa Oxford, piše III. Dio "Opaske o bojama"	
ljeto 1950.	piše paragrafe 65-299 OI	
početak 1951.	piše paragrafe 300-676 OI i I. Dio "Opaske o bojama"	
29. travanj 1951.	umire od raka prostate	
1953.	objavljuju se FI	
1956.	objavljuju se djelo "Remarks on the Foundations of Mathematics"	
1958.	objavljuje se Plava i smeđa knjiga	
1964.	objavljuje se "Philosophical Remarks"	
1967.	objavljuje se "Zettel"	
1969.	objavljuju se "Filozofska gramatika" i OI	
1977.	objavljuje se "Culture and Value"	

Tablica 1 – Pregled Wittgensteinova života i djela

2.1 VAŽNI POJMOVI[1]

Da bismo pojasnili Wittgensteinove životne veze i povezali ih s njegovim životnim djelima važno je dotaknuti se pojmova koji su Ludwiga kako stavili na posebno mjestu u svijetu filozofije tako i utjecali na mnoge kasnije rasprave o njegovoj važnosti i veličini. Niže u radu je navedena tablica pojmova unutar koje se nalaze svi važni pojmovi unutar Wittgensteinove filozofije. Podjela pojmova je razvrstana u klasičnu podjelu na ranijeg i kasnijeg Wittgensteina te mješovite pojmove koji se nalaze u obje kategorije.

Pojmove ovom prilikom neću dodatno pojašnjavati jer će se poglavlja koja su vezana za njegov život, rad i utjecaje doticati navedenih pojmova pobliže te pojašnjavanje Wittgensteinova rasta i razvoj kako čovjeka, tako i filozofa i znanstvenika te samim time dodatno pojašnjavati ovdje navedene pojmove kroz povezivanje utjecaja života i djela.

1 Na ovom poglavlju želim zahvaliti profesoru Kristijanu Krkaču i Josipi Điri koji su mi pomogli u odabiru najvažnijih i klasifikaciji pojmova

RANI WITTGENSTEIN	KASNI WITTGENSTEIN	MJEŠOVITI POJMOVI
Logička forma	Jezična igra	Filozofija
Istina/istinitost	Uporaba	Filozofija psihologije
Činjenica	Obiteljske srodnosti	Antropologija
Izrecivo/pokazivo	Oblik Života	Etika
Metoda projekcije	Pregledni prikaz	Estetika
Opća forma propozicije	Arbitrarnost gramatike	Boja
Propozicija	Argument privatnog jezika	Religija
Teorija odslikavanja	Privatnost	Znanost
Solipsizam	Slijeđenje pravila	Matematički dokaz
Misticizam	Ja/svijest	Model računa
Izrecivo/pokazivo	Percepcija aspekta	Epistemologija (izvjesnost)

Tablica 2 – Važni pojmovi kod Wittgensteina podijeljeni po najučestalijoj podjeli njegovog filozofskog djelovanja

2.2 FORMATIVNE GODINE

Wittgenstein je rođen 26. Travnja 1889. godine u Beču kao najmlađe dijete od osam Karla i Leopoldine Wittgenstein. Odrastao je u imućnoj obitelji moćnika koji su znali izuzetno cijeniti umjetnost, rad i znanost. Ludwigov otac Karl je bio stroge naravi te je stegom svoje svoju četvoricu sinova pokušavao usmjeriti poslovnom uspjehu da ostave svoj trag u golemom carstvu željeza, čelika, oružja i bankarstva dok je majka Leopoldina se više fokusirala na umjetnički izričaj u svoje djece. Wittgensteini su bili utjecajna obitelj u svoje vrijeme te su imali brojna ugledna poznanstva o čemu ćemo više govoriti u nastavku rada.

Iako je njegov otac inzistirao na tome da dobiva privatne instrukcije Ludwig zvani Lucki (brat Karl ga jer zvao Louis) kreće u školu – Realnu Gimnaziju (slična klasičnoj gimnaziji) 1903. u Linzu. Tamo se školuje do 1906. godine. Za te godine postoje izvori koji tvrde da je čak išao u školu s Adolfom Hitlerom, ali to nikada nije potvrđeno, štoviše više puta je opovrgnuto, iako je sam Adolf išao u istu školu samo se nagađa nekoliko godina nakon Ludwiga. To su bile teške godine u Ludwigovu razvoju. Stariji brat mu je netom počinio samoubojstvo, on samim razmišlja o samoubojstvu čak s 10, 11 godina (kasnije u više pisama prijateljima izražava žaljenje za tim što se nije ubio), nije se slagao sa školskim kolegama, a i nije bio oduševljen programom škole. Bio je osrednji učenik te je više naginjao humanistički nego prirodnim znanostima. Školski kolege su ga često izrugivali te je još od ranije dobi Ludwig razvijao određenu vrstu mizantropije. To se odrazilo na njegov kasniji život i odnose unutar kojih nije bio društveni leptirić te nije imao osobito mnogo prijatelja. Ustaljeno je bilo mišljenje da je Ludwig „crna ovca“ Wittgenstein obitelji. Većina njegovih najbližih srodnika

su bili u svoje vrijeme uspješniji i poznatiji od njega. Osobito poznat je bio brat Paul pijanist što se danas uvelike obrnulo.

> *„Ludwig ili Lucki, kako su ga zvali u obitelji, postao je ikona 20. Stoljeća – naočiti, mucavi, ispaćeni, nerazumljivi filozof oko čije se veličanstvene osobnosti u godinama nakon njegove smrti 1951. razvio sasvim neobičan kult – kult, usput budi rečeno, među čijim su sljedbenicima i mnogi koji nikad nisu niti otvorili neku njegovu knjigu niti pokušali shvatiti bar jednu rečenicu njegove misli „Schmarren!" (Besmislice!), tako je sve to opisivao Paul."*[2]

Iako se i Ludwig bavio glazbom, naime svirao je klavir, violinu, a kasnije je svladao i klarinet, uvijek je ostao u sjeni starijih braće i sestara, osobito Paula pijanista prema kojem je Ludwig širio opće nezadovoljstvo njegovim sviranjem. Ovo želim potkrijepiti jednom izuzetno dragom scenom iz njegova života: „*Jedne večeri, dok je kod kuće vježbao klavir, Paul je odjednom prestao svirati, uletio u susjednu sobu gdje je Ludwig mirno sjedio baveći se svojim poslom i izderao se na njega: „Ne mogu svirati dok si ti u kući jer osjećam kako se tvoja skepsa razlijeva ispod vrata prema meni.""*[3]

1903. Godine nakon samoubojstva njegova brata Hansa Ludwig se osobito povlači u sebe te po preporuci sestre Margaret zvane još i Gretl čita Schopenhauerovo djelo „Svijet kao volja i predodžba" koje je uveliko na njega utjecalo. Čak kao dijete bio je fasciniran Schopenhaurevim transcendentalnim idealizmom i to je ostavilo snažan utisak na njega sve do njegova otkrivanja Fregeova konceptualnog realizma o čemu ćemo više u dijelu kada budemo raspravljali pobliže o Wittgensteinovim djelima. Po Schopenhaueru sva se stvarnost sastoji u tome da bude objekt spoznaje nekog subjekta, svijet je predodžba točnije svaki subjekt opstoji isključivo u relaciji sa subjektom koji ga spoznaje.

Iste već spomenute 1903. godine izlazi djelo „*Sex and Character*" Otta Weiningera koje Ludwigu također preporučuje starija sestra Margaret. Navedena knjiga, duboko kontroverzna za svoje vrijeme, a moglo bi se reći i za današnje, je izvršila neizbrisiv utisak na mladom umu Ludwiga Witgennsteina, no nije zalud da se za 19. stoljeće kaže da je bilo stoljeće novog. Mnogi izumi i političke reforme su uzdrmale svijet te se isti kretao prema kontroverznim i dubljim tematikama koje su svoj puni procvat doživjele u 20. stoljeću. „*Sex*

---

2 Waugh, A. (2014.), Kuća Wittgenstein Obitelj u ratu, Zagreb: Vuković & Runjić, 35
3 Waugh, A. (2014.), Kuća Wittgenstein Obitelj u ratu, Zagreb: Vuković & Runjić, 60

and Character“ je knjiga u dva dijela u kojem se autor bavi biološko psihološki aspektom dok je drugi dio usmjeren prema logičko filozofskom aspektu. Knjiga je prožeta antisemitizmom, šovinizmom i radikalnim idejama o seksualnosti. Wittgenstein se i u kasnijem životu odricao svog židovskog podrijetla (i svog kršćanskog protestantskog odgoja jer je u ranim danima već odbacio religiju).

Ono što je važno za knjigu je to da je unutar sustava vrijednosti koji je složen na temelju toga da su etika i logika zapravo isto. Posljedica toga je da postoje dva moguća ishoda u odnosu na tu teoriju: genijalnost ili smrt jer biti ne genijalan i živ je vrijeđanje inteligentnog svijeta. Od tud Ludwig još jače poprima suicidalne porive koje nikada nije ostvario. Ono što je također važno i utjecajno je to da se knjiga bavi platonskim oblikom ljubavi koja je Wittgensteina fascinirala do posljednjeg dana i preko Tolstoja i drugih autora koje je kasnije u životu čitao. „Vjera“ u platonsku ljubav najviše je bila izražena u njegovoj nešto kasnije iskazanoj eskapadi zaruka s Marguerite Respinger pod uvjetom da nemaju spolne odnose.

1906. godine Ludwig završava svoje školovanje u Realnoj gimnaziji u Linzu.

2.3 LUDWIG ZNANSTVENIK

Iste godine kad završava Realku Ludwig upisuje aeronautički inženjering u Technishe Hochschule (današnje Tehnološko sveučilište) u Charlottenburgu u Berlinu.

> *„Godine 1906. Nedugo nakon što je napustio školu, Ludwig je pročitao knjigu pod naslovom Populäre Schriften (Popularni spisi) glasovitog bečkog fizičara Ludwiga Boltzmanna koja je sadržavala esej o aeronautici gdje se nagovještavalo kako će se svaki napredak u toj novoj znanosti koja raste i razvija se zahtijevati napore „junaka i genija“ – ovih prvih za pokusne letove zrakoplovima, a ovih drugih da se otkrije kako i zašto funkcioniraju.“*[4]

Boltzmann je bilježio svoje najveće znanstvene uspjehe u području statične mehanike koja objašnjava i predviđa kako svojstva atoma (poput mase, naboja i strukture) određuju fizičko svojstvo materije (poput viskoznosti, toplinske provodljivosti i difuzije). On pokušava formulirati kompromis unutar kojeg bi se i atomisti i anti-atomisti mogli baviti fizikom bez raspravljanja o atomima. Njegovo rješenje je korištenje Herzove teorije da su atomi „*Biltel*“ (njem. slike) što bi značilo da su atomi modeli ili slike. Atomisti mogu razmišljati da su slike

4 Waugh, A. (2014.), Kuća Wittgenstein Obitelj u ratu, Zagreb: Vuković & Runjić, 50

pravi atomi dok bi antiatomisti mogli razmišljati o slikama kao o korisnom, ali nerealnom modelu. Wittgenstein se prijavio na Boltzmannov kolegij, ali ga je spriječilo samoubojstvo profesora koji se objesio u svojoj hotelskoj sobi u Dublinu.

Umjesto toga upisao je gore navedenu školu u kolegiju konstrukcija balona s vrućim zrakom. Iako nije bio osobito zainteresiran za mehanički inženjering, a ni za teoretsku fiziku, kroz inženjering je učio mnogo što mu je koristilo u filozofiji znanosti gdje se više usmjeravao. Sve više i više se usmjeravao prema filozofiji znanosti. U tome mu je pomogla i knjiga Heinricha Herza „Principi mehanike".

Za Hertza sa sigurnošću možemo reći da je bio tradicionalni fizičar i moderni filozof. Unutar ovog djela autor nam otkriva ono što se kasnije nazive Hertzov „slikovni" (zrcalni) koncept koji ima dugu tradiciju u filozofiji uz oslanjanje na fiziku, a kasnije i druge empirijske znanosti. Taj koncept nam služi kao početna točka interpretacije veze (relacije) između pravog sustava i teorijske strukture moderne znanosti koristeći koncept mutnoće. Ova klasik stvara novi sustav mehanike baziran na prostoru, vremenu i masi uzimajući u obzir logiku, promatranja i a priori elemente. Dvodijelni tijek djela počinje s geometrijom i kinematikom materijalnih sustava i završava s mehanikom materijalnih sustava.

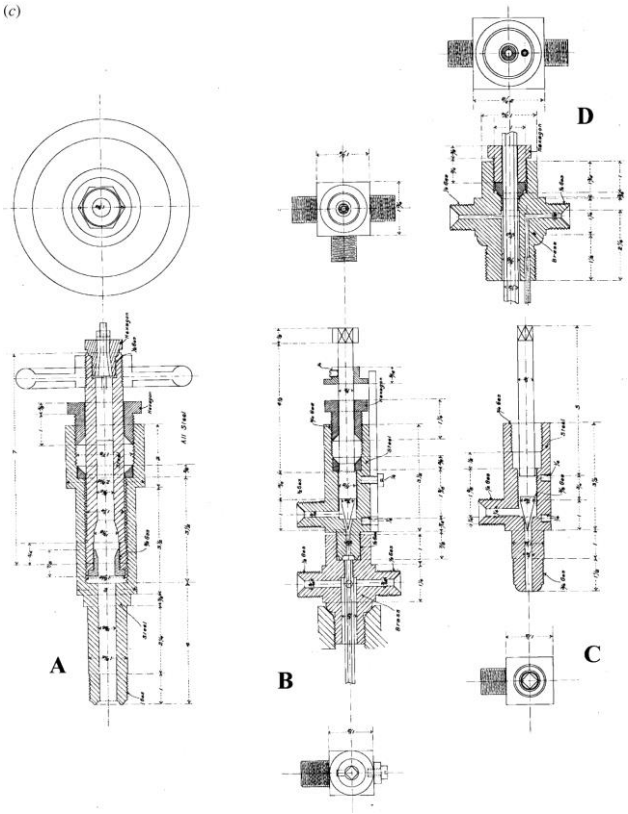
Filozofsku narav djela koja je utjecala na Ludwiga možemo vidjeti primjerice u citatu iz Principa mehanike: *„... pitanje o prirodi sile neće biti odgovoreno; ali naši umovi, ne više uznemireni će nastaviti pitati nelegitimna pitanja*."[5] Ipak ono što posebno valja istaknuti je citat koji je digao na noge popriličan dio filozofski svijeta:

> *„The most direct, and in a sense the most important, problem which our conscious knowladge of nature should eneable us to solve is the anticipation of future events, so that we may arrange our present affairs in accordance with such anticipation. As a basis for the solution of this problem we always make use of our knowladge of events which have already occured, obtained by chance observation or by prearranged experiment.(...) When from our accumulated previous experience we have once succeded in deducing images of the desired nature, we can then in a short time develop by means of them, as by means of models, the consequences which in the external world arise only in a comparatively long time, or as the result of our own*

5 Autorov prijevod

interposition. We are thus enabled to be in advance of the facts, and to decide as to present affairs in accordance with the insight so obtained.“

Sve što je proizašlo od Ludwigova studija inženjeringa je to da je postao upoznat s Fregeovim radovima te se usmjerio dalje filozofiji. No Wittgensteinov genij nije ostao nezapažen ni u inženjeringu. 1908. godine odlazi na sveučilište Victoria u Manchesteru na doktorat. Prijavio se kao znanstveni novak u inženjerskom laboratoriju gdje je radio istraživanja o ponašanju zmaja na gornjim dijelovima atmosfere i radio nacrte propelera sa malim mlaznim motorima na krajevima njegovih krakova. Tijekom studija pokazao je svoje talente i svestranosti time što je napravio novi tip jet-tipa propelera čiju sliku možemo vidjeti ispod.

Slika 1 - Wittgensteinovi nacrti propelera sa malim mlaznim motorima na krajevima njegovih krakova

Tijekom njegovih istraživanja u Manchesteru počeo se zainteresirati za temelje matematike, naročito nakon čitanja „*Principia Mathematica*“ Bertranda Russella i „*Grundgesetze“* Gottloba Fregea.

2.4 PRVI DOLAZAK NA CAMBRIDGE I PRIJATELJSTVA

Iako Frege nagovara da nastavi sa svojim radom unutar inženjeringa Wittgenstein ipak odlučuje okušati se u filozofiji s Bertrandom Russelom. 1911. Godine stiže u Cambridge gdje sluša Russellove kolegije te u njima žustro sudjeluje u raspravama. Ludwig se interesi za filozofiju znanosti, primarno filozofiju matematike i logiku. Poznata je priča kako je Wittgenstein ostao uz filozofiju. O tome nam govori Russell:

> *„Na kraju prvog semestra prišao mi je i rekao: „Hoćete li mi molim vas reći jesam li idiot ili nisam?“ Odgovorio sam: „Dragi moj momče, ne znam, zašto me pitate?“ Rekao je: „Jer ako sam kompletan idiot, postat ću aeronautičar; ali ako nisam postat ću filozof.“ Rekao sam mu neka mi preko praznika napiše nešto o nekoj filozofskoj temi pa ću mu onda reći je li kompletni idiot ili nije. Na početku sljedećeg semestra donio mi je rezultat toga prijedloga. Kad sam pročitao samo jednu rečenicu, rekao sam mu: „Ne, vi ne smijete postati aeronautičar.“ I nije.“*[6]

U godini 1912. Russelom i Wittgesteinov odnos postaje prisniji, poput odnosa učitelja i učenika u klasičnim vremenima s dosta nedefiniranim djelom tko je učenik, a tko učitelj. Kako je Russel utjecao na Ludwiga sa svojim radom tako je bilo i u obrnutom slučaju. Ludwig je svojim djelovanjem u velikoj mjeri utjecao na Russella te je on sukladno tome mijenjao svoja razmišljanja i rastao kao filozof. Dvojica navedenih su u tom razdoblju provodili puno vremena zajedno. Wittgenstein je bio neumoran i željan znanja te je više nego često boravio u Russelovu uredu do kasnih sati raspravljajući o filozofiji. Jedan od prvih poznatih primjera incident s nosorogom. Russell je postavio pitanje: „*Je li u ovoj sobi nosorog?,“*

Wittgenstein je odbio pristati na rješenje da nosorog nije u sobi jer to ne možemo sa sigurnošću znati. Russell je čak podrugljivo pogledao ispod stola da dokaže da nema nosoroga, no to nije uvjerilo mladog Ludwiga. On je tvrdio da na svijetu ne postoji ništa osim propozicijskih stavova i odbijao je priznati postojanje ičeg osim toga. No koja je vrijednost ove izjave i kako se odnosi na njegove opaske o tome kako ništa empirijsko nije spoznatljivo te samim time je teško utvrditi ustvrditi je li nosorog u sobi ili ne? Koliko god primjer bio banalan teško je ustvrditi na što je točno Wittgenstein mislio s ovim osobito ako se osvrnemo na njegov raniji rad u kojem je centralna tvrdnja da jedino propozicije prirodnih znanosti su

---

6 Waugh, A. (2014.), Kuća Wittgenstein Obitelj u ratu, Zagreb: Vuković & Runjić, 53

ono o čemu možemo govoriti. Dakle, ovaj problem Wittgenstein smatra više metafizičkim (ontološkim) problemom nego empirijskim problemom.

Wittgensteinova opaska se odnosi na logičku strukturu (uređenost) svijeta izraženu u TLP. Ovaj stav se odnosi na prvi paragraf TLP unutar koje Ludwig tvrdi da se „svijet sastoji od činjenica, a ne stvari“, ne od jednostavnih koncepta kako tvrdi G. E. Moore. Ono što je slučaj ovdje je da Wittgenstein izriče svoje stavove o propozicijski stavovima koji su povezani s Russellovim i Mooreovim vjerovanjem da je sadržaj propozicije njena glavna odlika. Po njima propozicija nije psihološki fenomen kao u Locka nego bliža Lockovim idejama. Russell je zvao entitete koji čine propoziciju „*termini*“ („*terms*“), a Moore ih je zvao „*koncepti*“ („*concepts*“). One, prema njima, nisu mentalne, nego prije složeni postojeći entiteti (u Platonskom smislu riječi). Prema njima su koncepti, činjenice identični s pravim (istinitim) propozicijama. Istina je svojstvo propozicije, kako to Moore definira da propozicija nije označena kao vjerovanje (u psihološkom smislu riječi), niti je označena kao oblik riječi, nego je objekt vjerovanja. Njemu se čini vjerojatno da se propozicije ne razlikuju, nego korespondira sa stvarnosti na primjer istina da „*Ja postojim*“ se ne razlikuje nego se slaže sa stvarnosti „*moje postojanje*“.

No što razlikuje istinite propozicije, ili činjenice, od od lažnih (neistinitih) propozicija je kvaliteta koju zovemo „stav“. Istinite i neistinite propozicije su u određenom smisli entiteti te su time logički subjekti. Kada je propozicija istinita ima dodatni (ali neovisni) status istinitosti to jest istinitost propozicije dodaje joj vrijednost istinitosti, ali propozicija je jednako vrijedna neovisno o istinitosnom statusu. Dakle propozicija nije neko psihološko svojstvo. Točne propozicije su one koje imaju svojstvo ostvarenja,a neistinite ne. McGuinness po članku McDonalda (1993.) „*Russell, Wittgenstein and the problem of the rhinoceros*“ izražava mišljenje da je Wittgenstein govoreći da se „svijet sastoji od činjenica“ htio izazvati Russellovu i Mooreovu temeljnu pretpostavku da postoji nešto temeljnije (fundamentalnije) od samih činjenica. Prema njemu neistinite propozicije nisu entiteti kako su vjerovali Russel i Moore, nema složenih termina (ili koncepta) unutar vrijednosti nečeg što nije (ne postoji) jer se, kako je već napomenuto, „*svijet sastoji od činjenica*“, a ne termina, koncepta ili stvari.

Dakle rasprava između Wittgensteina i Russella svodi na pitanje: Koje su najmanje, temeljne cjeline unutar kojih možemo logički operirati? Incident s nosorogom je kasnije zorno prikazano u prvom paragrafu TLP. Iako se čini kao prilično banalan problem za riješiti

rasprava o nosorogu se svela na raspravu o atomarnim činjenicama o kojima piše Russell te Wittgensteinovu neslaganju s tom teorijom.

Russel je kasnije opisao Wittgensteina riječima: „*Možda najsavršeniji primjerak genija prema tradicionalnom shvaćanju kojeg sam ikad sreo, strastven, dubokouman, žestok i dominantan.*“[7] Osim prijateljstva i mentorstva s Russellom, Ludwig je slušao i G. E. Moorea te ih je obojicu mentalno izazivao aktivno sudjelujući u raspravama kako na nastavi tako i izvan nastave. Godine 1912. upoznaje Davida Pinceta, koji je izravni potomak Davida Hume, te s njim razvija blisko prijateljstvo i vrlo vjerojatno ljubavnu vezu. Pinset je bio student matematike te je Ludwig iznimno cijenio njegove uvide u razumijevanju glazbe. S druge strane postoje priče kako je Wittgenstein Pinceta odgovorio od bavljenja filozofijom jer su filozofski problemi toliko teški da te cijelog obuzmu, no priča nikad nije potvrđena. Kasnije je Russell govorio kako je to bila dobra godina za Ludwiga i da je bio iznimno sretan.

Jedna od također poznatih priča o Russellu i Wittgensteinu je ona kada Russel na jednom od njihovih sastanaka pita Ludwiga razmišlja li o svojim grijesima ili logici, a ovaj mu odgovora: „Oboje“, i nastavio s razmišljanjem. Iz ovoga je jasan utjecaj djela Ottoa Weiningera „Sex and Character“ koje je čitao još kao školarac i iako se nije slagao s većinom njegove filozofije izuzetno ga je cijenio i inzistirao je na tome da je genij. Godina na Cambrige-u također čita „*Raznolikost religijskog iskustva*“ Williama Jamesa koje ga duboko fascinira i u kasnijim radovima dolazi do izražaja no o nešto više u kasnijim poglavljima.

Wittgensteinov genij je bio prilično nezamijećen prvih godina u Cambidgeu, čak ne toliko nezamijećen koliko ga je većina smatrala idiotom, a i on je jednako smatrao za kolege. Jedno vrijeme krajem 1912. Godine je bio član Moral Science Cluba, ali je od te ideje ubrzo odustao. Prilično je frustriran svojim sporim napretkom s knjigom te odlazi na odmor za praznike u Norvešku s Davidom Pincetom kako bi radio na logici. Na koncu se seli tamo za što je vezan incident opisan ispod.

> *„(...) tri mjeseca prije preselio se iz Engleske (iz Cambridgea gdje je studirao filozofiju) u dva sobička u kući šefa pošte u sićušnom seocu na dnu fjorda, sjeverno od Bergena u Norveškoj. Prema dnevničkim zapisima njegova najbližeg prijatelja, odluka da samog sebe pošalje u izgnanstvo bila je „divlja i iznenadna“. U rujnu je izjavio kako bi se htio povući iz svijeta u kojem „neprestano prezire druge i razdražuje ih*

7 Waugh, A. (2014.), Kuća Wittgenstein Obitelj u ratu, Zagreb: Vuković & Runjić, 51

svojim nervoznim temperamentom". U to vrijeme su ga također (što mu se često događalo) proganjale misli o vlastitoj smrti. „Svakog dana sve jače predosjećam da ću umrijeti prije nego stignem objaviti svoje ideje," napisao je svom prijatelju i mentoru u Cambridge. Petnaest dana kasnije na selidbu ga je potaknuo iznenadan udarac – u obliku pisma u kojem je stajalo da mu se sestra Gretl s mužem Jeromeom seli u London gdje će se nastaniti. „Ne trpi ni jedno od njih i ne želi živjeti u Engleskoj uvijek izložen mogućnosti da ga posjete." (...)"[8]

Ono što je potrebno napomenuti jest to da se Wittgenstein nije odselio u Norvešku iz čista hira nego jer mu je smetao dolazak sestre u London. prvotni razlog selidbe je bio taj da radi na svojoj filozofiji te da odgovori na pitanja koja su ga mučila i kojima se bavio. Norveška ga fascinira i voli boraviti tamo unatoč Russellovu protivljenju. Pokazatelj ovoga je i činjenica da se u svom daljnjem životu učestalo vraćao tamo. U Norveškoj dovršava svoje djelo *„Logik"* koje diktira Mooreu, no ne prolazi najbolje te mu odbijaju rad kao BA (završni rad) tezu zbog tehničkih prigovora poput fusnota preciznije zbog nepozivanja na ranija djela i izvore njegovih prethodnika.[9] Za ovo razdoblje njegova života također je važno za napomenuti da je urodilo prvim sačuvanim Wittgensteinovim djelom „*Notes on Logic*" koje je zapisao Philip Jordan koji je bio tajnik koji je zapisiva Russellove i Ludwigove vične razgovore. Nažalost 1914. godine dolazi do zahlađenja odnosa Russela i Wittgensteina te ljubav puca. Ovo je stajalo u posljednjem pismu Russellu:

„This is NOT MEANT AS A REPROACH! either for you or for me. But it is a fact. We've often had uncomfortable conversations with one another when certain subjects came up. And the uncomfortableness was not a consequence of ill humour on one side or the other but of enormous differences in our natures. I beg you most earnestly not to think I want to reproach you in any way or to preach you a sermon. I only want to put our relationship in clear terms in order to draw a conclusion. – Our latest quarrel, too, was certainly not simply a result of your sensitiveness or my inconsiderateness. It came from deeper – from the fact that my letter must have shown you how totally different our ideas are, E.G. of the value of a scientific work. It was, of course, stupid of me to have written to you at such length about this matter: I ought to have told

8 Waugh, A. (2014.), Kuća Wittgenstein Obitelj u ratu, Zagreb: Vuković & Runjić, 7

9 Ovdje se ne misli na plagiranje rada nego na izvorno djelo bez ikakvih referenci na prethodne izvore, samo isticanje vlastitih ideja

myself that such fundamental differences cannot be resolved by a letter. And this is just ONE instance out of many."[10]

2.5 RATNE I POSLIJERATNE GODINE

Po povratku iz Norveške Wittgenstein dijeli enormno bogatstvo umjetnicima kao što su Adolf Loos, Oscar Kokoschka, Rainer Maria Rilke... No javljaju se problemi, geopolitička slika svijeta ne izgleda dobro, tenzije rastu te 28. lipnja 1914. Gavrilo Princip vrši atentat na Franju Ferdinanda što biva konačni povod za I. svjetski rat. 7. kolovoz 1914. Wittgenstein patriotski pristupa austrijskoj vojsci kao dobrovoljac. Kako prethodno nije služio vojni rok niti imao ikakva vojnog iskustva nije imao satniju koju bi se prijavio. Prvotna funkcija mu je bila funkcija pozornika u garnizonskoj topničkoj postrojbi predodređene za granice s Poljskom i Rusijom gdje su se ubrzo nakon početka rata formirali frontovi. Kako se sve brzo odvijalo Ludwigu je bila potrebna literatura kao poticaj u ratu. Uzima jedino djelo koje se prodavalo u prodavaonici mjesta gdje se nalazio, a riječ je o Tolstojevom djelu „*Gospel in brief*" („Kratko tumačenje *Evanđelja*"). Ta knjiga enormno utječe na njega čak i više na njegov život nego na njegova djela. Wittgenstein dijeli stajališta s Tolstojem o institucionaliziranoj religiji i agrarnoj romantici. Čak postaje poznat među kolegama vojnicima kao „onaj s Evanđeljem". TLP dijeli strukturu s ovim djelom. Oba djela su podijeljena u 6 dijelova (ako izuzmemo 7. dio TLP koji je jedna rečenica) te su svi dijelovi konstruirani od niza povezanih, numeriranih i enigmatičnih rečenica. Navedena poredba je pobliže opisana u poglavlju 3.1. Na osnovu navedenog jedan od časnika koji je služio s Wittgensteinom je za Ludwiga rekao da je „posjedovao osobine proroka."

Tokom rata nastavlja sa svojim aktivnim bavljenjem filozofijom te se kasnije izdaje knjiga „*Notes 1914. – 1916*". Unutar ove knjige nalazimo začetke misli koja je dosegnula svoj vrhunac kasnije u TLP. Djelo kritizira Teoriju tipova kroz to što govori da propozicija može biti istinita i neistinita bez znanja o istinitosti njenih kontigentnih dijelova. Kasnije u TLP nalazimo da se „*svijet sastoji od činjenica ne stvari*". Pojasnimo na dobro poznatom primjeru „ili pada kiša ili su ulice mokre". Ovdje istinitost rečenice ne ovisi o istinitosti činjenice da pada kiša. Ono do čega ovo dovodi je svođenje cijele logike na isključivo jednu propoziciju unutar koje je propozicija da bi bila prihvatljiva mora biti ili tautologija ili kontradikcija ili nijedno u kom slučaju o tome ne možemo govoriti kako je naglašeno kasnije u TLP. Također uvodi pojam jezika kao slike svijeta o čemu ćemo više u poglavlju 3.1.

10 Monk, R. (1991.) Ludwig Wittgenstein The Duty of Genius, London: Vintage Books, 77

Neovisno o teškoj situaciji rata Ludwig se ne da omesti u svojim razmišljanjima i promišljanju iako često pomišlja na samoubojstvo. Literatura kojom se također bavi u kasniji razdobljima rata su Dostojevski „*Braća Karamazovi*“, Emersonove „*Eseji*“, izbor iz Nietzscheovih djela uključujući „*Antikrista*“. 1916. godina je bila plodna po pitanju Ludwigova razmišljanja. Te godine se upoznaje s Engelmannom, aktivno se dopisuje s Fregeom, služi vojsku na ruskom frontu. No potom potom slijede nevaljale godine. 1. veljače 1918. promaknut je čin pričuvnog poručnika, a nedugo nakon se seli na talijanski front. Iste godine umire i David Pincet, što Wittgensteina duboko potresa i rezultira time da još više radi na svojim idejama. To ljeto dobiva Zlatnu medalju za hrabrost za svoju službu u I. Svjetskom ratu, a nakon toga još nekoliko odlikovanja te završava TLP i šalje rukopise Russellu, Fregeu i Engelmannu. Na to mu Frege odgovara da „*ne razumije niti jednu riječ*“. 29. studeni 1918. postaje postao ratni zarobljenik. U zarobljeništvu odbija sve časničke povlastice te stoički izdržava situaciju. Tamo čita Kantovu „*Kritiku čistog razuma*“.

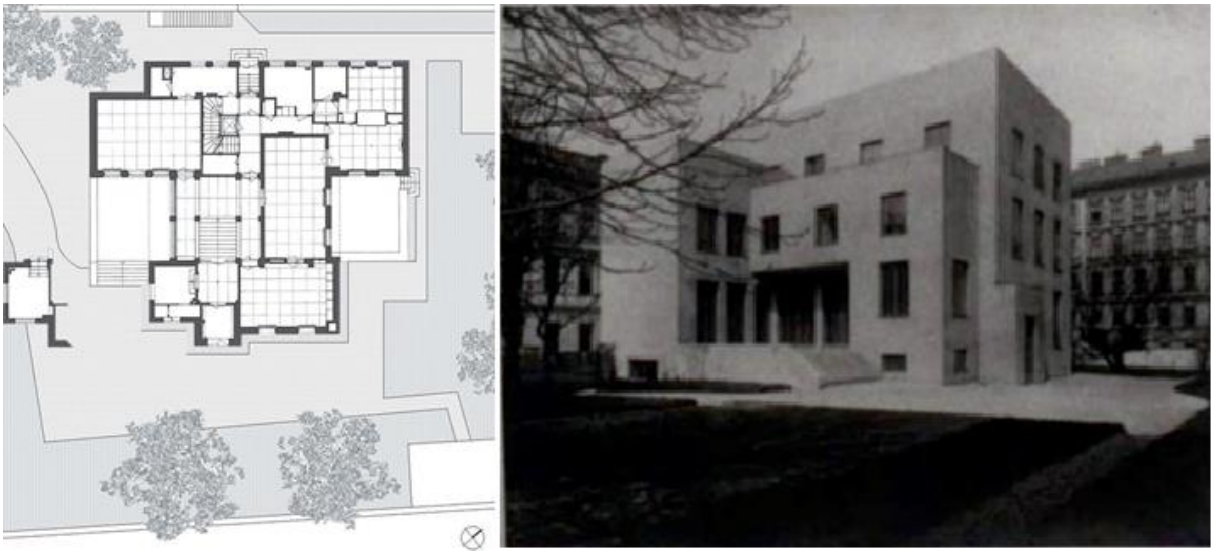
Godine koja je uslijedila u zarobljeništvu Ludwig odlučuje da će nakon rata biti učitelj. 21. kolovoz 1919. biva otpušten iz zarobljeništva i vraća se u Beč. Teško se prilagođava na mirno razdoblje. pokušava bezuspješno pronaći izdavača za TLP što ga čini krajnje razočaranim. Nastavlja svoje dopisivanje s Fregeom o propozicijama i identičnosti. Ljeto 1920. provodi kao vrtlar u Klosterneuburg Monasteryju nedaleko od Beča što je svojevrstan dokaz njegove svestranosti, ali izuzev toga i utjecaja Tolstoja na njega. Na jesen te godine kako je počela školska godina postaje učitelj u Reichenau gdje se iskazuje kao odličan uzor talentiranim učenicima, ali pokazuje malen interes za ne tako talentirane učenike. koristi metodu učenja kroz primjenu te ga osobito intrigira učenik Karl Gruber o kojem mnogo piše prijateljima.Ovo je napisao sestri Hermioni u pismu:

> *„Today I had a conversation with Gruber who came to me to bring some books back. It turns out that he has no enthusiasm to go on with his studies … Of course he has no conception of where he is now heading. i.e. he does not know how bad a step he is taking. But how should he know. Sad! Sad!“*

Već sljedeće godine prestaje raditi na toj poziciji. 1921. prvi put izdaje djelo pod naslovom "Logisch-philosophische Abhandlung" kasnije poznato kao „*Prototractatus*“. Čak godinu dana iza toga izdaje se dvojezično izdanje (njemačko englesko) TLP pod danas poznatim nazivom. Ovom knjigom Ludwig smatra da je riješio sve filozofske probleme i naizgled zauvijek odustaje od filozofije. Nakon izdavanja djela ponovo se vraća učiteljskom zanimanju

prvo počinje predavati u srednjoj školi u selu Hassbach pa potom seli se u drugo selo Otterthal predavati u osnovnoj školi. Okupiran svojim pozivom ni ne shvaća da TLP postaje hit u određenim krugovima. Aktivno se dopisuje s Ramseyem, a godine 1925. posjećuje Keyenesa, Ecclesa, Johnsona i Ramseya te s njima komentira TLP. Također čita Ramseyevo djelo „*Ekonomske posljedice mira*“.

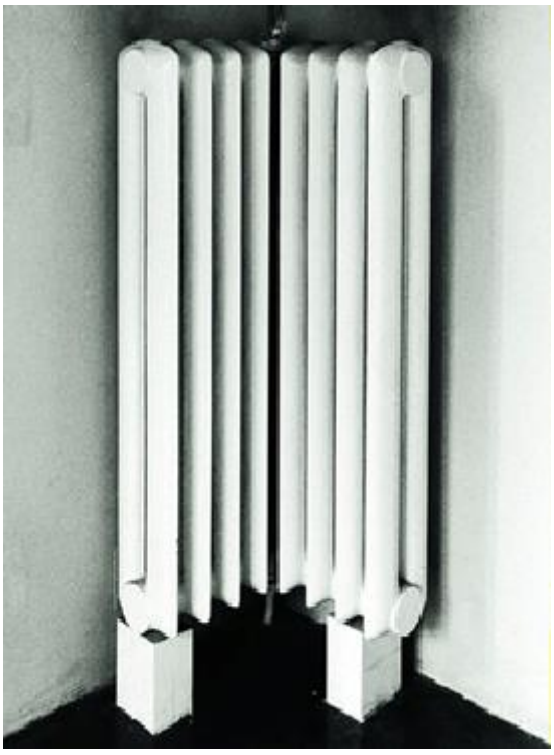
Godina nakon je bila jedna od burnijih godina njegova života. Jedan od manje talentiranih učenika je izgubio svijest jer ga je Wittgenstein ošamario. Paralelno s navedenim događajem izdaje „*Wörterbuch für Volksschulen*“, rječnik za niže razrede koje nije očuvan. Ponukan navedenim događajima odustaje od učiteljskog zvanja i vraća se u Beč kako bi pomogao u izgradnji kući Engelmannu. Kuća koja se gradila bila je za njegovu sestru Gretl, a Ludwig je bio zadužen za dizajn prozora, vrata, kvaka na prozorima i radijatora. Pazio je na svaki detalj te je sam tvrdio, poput kineskog velemajstora arhitekture, da je svaki milimetar od izuzetne važnosti. 1928. dovršavaju se radovi na kući, a Hermina (sestra Gretl i Ludwiga) govori kako je kuća „*ekstenzija Gretine osobnosti*“. Ovdje možemo vidjeti širinu Wittgensteinova genija što je potkrijepljeno slikama ispod.

Slika 2 - Nacrti i fotografski prikaz Gretine kuće

Slika 3 - Foto primjeri okna prozora i vrata te kvaka koje je dizajnirao Ludwig

Slika 4 - Fotografija radijatora kojeg je dizajnirao Ludwig

Osim izleta u arhitektonske vode Ludwig se također bavio kiparstvom gdje je kao model koristio Marguerite Respunger te radi poznatu statuu pod nazivom „*The Bust of a Girl*“. 2017. godine statua se pojavila na aukciji jedne od Bečkih aukcijskih kuća gdje je uvjet bio da

kupac slike bude Austrijanac, štoviše Bečanin jer je statua klasificirana kao nacionalni simbol.[11]

Slika 5 – Wittgensteinova statua Marguerite Respunger „The Bust of a Girl“

2.6 POVRATAK FILOZOFIJI

Kako je već napomenuto Wittgenstein je smatrao da je sve filozofske probleme riješio s TLP i radi svoj izlet u razno razne kreativne vode. No godine 1927. preko Gretl upoznaje profesora Sclhicka.[12] Preko njega dolazi u kontakt s Bečkim krugom. Bečki krug je bio grupa znanstvenika, matematičara i filozofa koja je skupljana na čelu s profesorom Schlickom, a skupljali su se pri bečkom sveučilište kao katedra za „Induktivnu znanstvenu filozofiju”. U radu skupine su sudjelovali pored Schilcka: Rudolf Carnap, Otto Neurath, Herbert Feigl, Friedrich Waismann, Edgar Zilsen, Victor Kraft, Phillip Frank, Karl Menger, Kurt Godel i Hans Hahn. Iako je bečki krug imao simpatizere i izvan Beča u Berlinu, Skandinaviji i Poljskoj, a kasnije je Ayer sa svojim radom „*Language, Truth and Logic*” prenio ideje u Veliku Britaniju i potom svijet.

Njihov rad su nazivali logički empirizam, radikalni empirizam ili znanstveni empirizam, danas su ostali zapamćeni pod nazivom logički pozitivizam. Bliski njihovu radu, iako nisu bili članovi, su svojevremeno bili Wittgenstein i Karl Popper, iako na prilično različite načine. Bečki krug je htio vrbovati Ludwiga kao člana dok je Popper bezuspješno htio postati članom i dobivao konstante odbijenice. Glavne teme Bečkog kruga bile su jezik, značenje i

11 https://www.dorotheum.com/en/auctions/current-auctions/kataloge/list-lots-detail/auktion/12829-modern-art/lotID/25/lot/2301974-ludwig-wittgenstein.html

12 Friedrich Albert Moritz Schlick, bio je njemački filozof i fizičar, i duhovni vođa tzv. Bečkog kruga. Schlick je studirao fiziku u Berlinu, pod Maxom Planckom. Doktorsku disertaciju je obranio u Rostocku 1911. o pojmu istine u modernoj logici. Radio je kao profesor u Rostocku, Kielu i Beču. Ubijen 1936. u aferi političkog nasilja od strane svog umno poremećenog bivšeg studenta

smislenost, oni su kretali od pretpostavke da je ljudsko znanje izraženo u jeziku te se analizom jezika može napraviti analiza kompletnog ljudskog znanja. Dakle glavni predmet zanimanja ove skupine je bilo ukupno ljudsko znanje izraženo kroz jezik i samim time se jezik trebao analizirati kako bi došli do toga što je istinito (točno), a što ne na području znanosti i metodologije znanosti. Oni su smatrali da je većina filozofskih problema zapravo pseudo problem zbog nepažljive uporabe jezika, a da se jezik koristi pažljivo oni bi nestali.

Godine 1926. počinje se raspravljati unutar Bečkog kruga o Wittgenstenovu TLP. Kako je već napomenuto nedugo zatim se Ludwig i profesor Schlick upoznaju. To prijateljevanje se nastavlja do 1933. kada su se redovito sastajali Waismann i Schlick s Wittgensteinom, a u početku su u tim susretima sudjelovali i Carnap i Feigl. Počelo ovog druženje je bilo shvaćanje da su istine logike i matematike zapravo istine jezika. Ustaljeno je mišljenje da je to shvaćanje prirodne logike i matematike prvi izložio Wittgenstein u TLP (iako opet drugi smatraju da je to zastupao prije profesor Schlick). Schlick je čak pod Wittgensteinovim utjecajem govorio kako filozofske rečenice nisu uopće rečenice nego *činovi ukazivanja na značenje*. Unutar Bečkog kruga su bila dva krila:

> „*Lijevo krilo pokreta činili su Neurath, Carnap i Hempel; oni su smatrali (1) da je jezik konvencija i (2) da nema rečenica koje bi u potpunosti bile imune na sumnju. Desno krilo pokreta činili su Schlick, Waismann i Wittgenstein (u prvoj fazi svog rada); oni su smatrali (1) da postoji Jezik (s velikim J) i (2) da postoji kategorija rečenica imunih na svaku sumnju – onih koje govore o neposrednom iskustvu.*"[13]

1928. Wittgenstein sluša predavanje L. E. J. Brouwera u Beču na temu "*Mathematics, Science, and Language*." Brouwer je bio nizozemski matematičar i filozof koji se bavio topologijom, teorijom skupova, teorijom mjere i kompleksnom analizom. Otac filozofije intuicionizma. Na njega je izvršio utjecaj Schopenhauer baš kao i na Wittgensteina. Osobito dio unutar kojeg govori da se svi koncepti temelje na čulnoj intuiciji.

Njegovo predavanje je ostavilo duboki utisak na Wittgensteinovo shvaćanje filozofije. Navodi se kako je na tom predavanju tu večer počeo črčkati nacrte i skice razmišljanja, iako se sam sadržaj predavanja kosio s njegovim učenjima i u ranijom i kasnijom fazi. Osobito Kantovsko shvaćanje temeljnih matematičkih intuicija koji se formira u osnove intuicionizma. Brouwerova pozicija

13 Berčić, B. (2002.): Filozofija Bečkog kruga; Hrvatski Leskovac: Kruzak,74

kontinentalnog anti racionalizma se povezuje s Schopenhauerom, a samim time i s Wittgensteinom. On je odbacivao stajalište da se ideje matematike moraju biti ili jesu zasnovane unutar logike. Također odbija prihvatiti ideju da je dosljednost dokaza nužna u matematici i odbacuje objektivnost matematike u smislu unutar kojeg se ona većinom shvaća, ne postoji um koji je na taj način neovisan od matematičke realnosti unutar kojeg matematičar može otkrivati. Matematičar po njemu nije pronalazač, otkrivač nego kreator; matematika nije tijelo činjenice nego struktura ljudskog uma. S time se Ludwig slagao i to je uvelike utjecalo na njegov rad o čemu će više govora biti kasnije.

Ovi stavovi su ponukali Ludwiga da revidira svoje stavove o kojima je govorio u TLP i odbaci ih. Uz sve navedeno krajem 1928. se ponovo vraća u Englesku i obnavlja svoje prijateljstvo s Mooreom. Nedugo zatim početkom 1929. se vraća u Englesku za stalno na Cambridge da bi radio s Ramseyem na filozofiji. Ovdje je korijen onoga što se može opisati kao Wittgensteinov povratak filozofiji.

Po povratku sudjeluje na Keynesovim večerama na kojima upoznaje brojne velikane tog vremena uključujući Virginiu Wolf koja ga nije osobito impresionirala kao ni on nju. Prihvaćaju ga u prestižno filozofsko društvo Cambridgea kao počasnog člana za ispriku što su ga izrugivali nekoliko godina ranije. Vodi duge razgovore s Ramseyem, i kako je sam zapisao, to su mu bili odlični i produktivni razgovori o temeljima matematike i logici. Od važnih za spomenuti ovdje je svakako talijanski ekonomist Pierre Sraffa koji je bio primoran preseliti se u Britaniju zbog Mussolinijeve vlade. Poznata je anegdota gdje on protrlja prstima bradu i pita Wittgensteina koja je logička forma te geste. Važnost ove priče je da je Sraffa potaknuo Wittgensteina na novi način razmišljanja koji nije možda izravno utjecao na odbacivanje slikovne teorije značenja, ali je uvelike utjecala na njegov način mišljenja. Najveći utjecaj se može vidjeti u zaokretu od TLP što se okreće k antropološkom pristupu. U TLP on govori o jeziku u izolirano, laboratorijskom okruženju dok se u kasnijem razdoblju pomoću jezičnih igara okreće prema primjeni.

Jedan od najvažniji Wittgensteinov kontakta koji su bili isključivo prijateljske i ne-filozofske prirode je bio Gilbert Pattison s kojim je uživao u odlascima u kino i dopisivanjima unutar koji pišu besmislice i interesantno je da je izraz „*Bloody*" bio urnebesno smiješan Ludwigu te ga je maksimalno forsirao u svojim pismima kao izraz humora. Toliko je bio opčinjen izrazom da se na jedno pismo potpisao „*Your in bloodiness*" ili „*Yours bloodily*".

Kroz sve prije spomenute zavrzlame Wittgenstein odustaje od popravljanja TLP i okreće u potpunosti novu stranicu. 1929. godine predaje etiku na Cambridgeu što je neobično osvrnuvši se na TLP. Čovjek koji vjeruje da o etici ništa ne možemo govoriti pridaje veliku važnost razmišljanjima o istoj. Krajem iste godine razmišlja o pisanju autobiografije baš kao Augustin u njegovim „*Ispovijestima*" - knjiga koja je duboko utjecala na njega. Ponovo komunicira s Schlickom i Waismannom o onome što je

kasnije postalo poznato kao Wittgensteinov princip verifikacije. Princip se može iskazati pomoću fraze: Smisao propozicije jest njezin način opravdanja. Kasnije se Wittgenstein odmiče od ove dogmatične tvrdnje i govori kako mu nije bila namjera da je unutar ovog principa počelo teorije značenja.

1930. godine se Ramsey razbolio i umire. Wittgenstein predaje filozofiju i pokušava riješiti jezičnu zagonetku. Gramatika nam govori što ima smisla, a što nema smisla. Gramatika je zrcalo stvarnosti. Iz ovoga je nastalo djelo „*Philosophical remarks*" koje je tranzicijska faza između TLP i FI, nažalost nikad prevedena na hrvatski i izdana posthumno 1964. godine. Pojašnjavanjem unutarnjih relacija temeljenih na gramatici odvaja se od Russela. Na kratko se vraća u Beč i počinje iznova raditi s Waismannom. Do svog povratka na Cambridge je razvio jasni koncept ispravne metode u filozofiji. Filozofija se ne može pretvoriti u znanost jer nema što otkriti, njene zagonetke su posljedice promašaja, krivog shvaćanja gramatike i nerazumijevanja. Filozofija ne traži rješenje nego razrješenje. To razrješenje ne leži u smišljanju novih teorija nego u načinu organizacije stvari koje već znamo. Unutarnje relacije koje su utemeljene na gramatici ne mogu se dalje ispitivati ni opravdati, možemo samo promatrati kada su gramatička pravila uporabljena ispravno ili neispravno. Ovo razmišljanje je prekretnica u Wittgensteinovu radu prema njegovoj kasnijom fazi.

Kasnije u prepiskama s Waismannom spominje Goethe-a koji je na njega izvršio enorman utjecaj. Posebno spominje „*Metamorfozu biljaka*" unutar koje Goethe traži između dvije slične biljke i grupira ih u kategorije za razliku od Darwinovog traženja podrijetla. Krajem 1930. dobiva petogodišnju koncesiju predavanja na Trinity College, Cambridge. Tu shvaća jednu važnu stavku njegova kasnijeg rada da se shvaćanje sastoji od pronalaženja poveznica kako su prije njega mislili Sengler i Goethe te time udara temelj za njegovu teoriju jezičnih igara unutar kojih uporaba pojma definira njegovo značenje. Ono što također se može zamijetiti ovdje je određeni miris pragmatizma koji je naslijedio od Jamesa. Ono što je duboko u metafizici je izraz temeljnih religioznih osjećaja – želje za prelaskom granica jezika. Čita Frazerov jedan svezak o mistici i ritualima od njih 12. Kroz ljeto 1931. koje provodi s Marguerite je stekao svoj mir koji mu je bio potreban za daljnji rad (sjećanje na ljeto u Norveškoj s Pinsetom). Ona bilježi njegove misli baš kao što j eto David radio.

U razgovoru s Waismannom navodi kako su mu se razmišljanja promijenila do te mjere da se više ne mogu zapisati u obliku u kojem je zapisan TLP. To isto ljeto piše prve dijelove FI. Zaprosio je Marguerit i oni prekidaju isto to ljeto. Nakon svih navedenih eskapada Wittgenstein ulaže svu svoju energiju u formuliranje njegovih novih razmišljanja. Radi eksperimente sa zapisivanjem brojčano označeni paragrafi, brojčano označene napomene, sastavljanje sadržaja i slično.

U ljeto 1932. Carnap izdaje svoj članak „*Die phylikalishe Sprache als Univerzsalsprache der Wissenschaft*". Članak je argument za fizikalizam – da su sve izjave znanosti prevodive u jezik fizike. Wittgenstein optužuje Carnapa za plagiranje jer je on sam te ideje iznio na jednom od druženja s Bečkim krugom. Cilj njegova bunta protiv navedenog je dalje proizlazi kroz to da je kroz svoju teoriju ne samo nastojao odbaciti ostale filozofske teze o matematici nego je naglasio kako ne samo da ne treba tražiti temelje matematike nego pokušava potkopati tezu da matematika uopće treba temelje. Predavajući „*Filozofiju*" i „*Filozofiju za matematičare*" postavljajući pitanja poput je li logika temelj matematike. Po njegovom mišljenju matematička logika je jednostavno dio matematike. Traženje nedvojbene istine u matematici i odvajanje matematike od fizike je kao zamijeniti nekorištenu metlu s komadom namještaja. Unutar tih predavanja i razmišljanja se prvi puta jasno javlja pojam jezičnih igara. To je metoda izmišljanja situacija unutar koji bi se jezik koristio za usko definiranu praktičnu svrhu. Poenta te vježbe je da se pokaže da se jezik ne može opisati bez konkretnog pojašnjenja za što i/ili kako se koristi. Moramo ima uporabu i situaciju na koju jezik možemo primijeniti.

Wittgenstein se počinje dopisivati s Francisom Skinnerom (nadareni mladi matematičar). On tu nalazi tu djetinju jednostavnost isprepletenu s velikom dozom inteligencije koju je našao u Davidu prije. Wittgensteinova predavanja kroz godinu 1933.-1934. su izdana kao bilješke njegovih učenika kao „*Plava knjiga*". Ovo je prvo pismeno pojavljivanje jezičnih igara koje su označile njegov kasniji rad. On u toj knjizi mijenja bit jezika kroz ideju obiteljskih sličnosti. Kada razmišljamo o jeziku možemo razmišljati kao o igrama. Igre su različite imaju različita pravila, ali baš kao i što je to u životu i/ili u obitelji postoje određene vrste sličnosti među jezičnim igrama. Wittgenstein to naziva obiteljskim sličnostima.

Kroz akademsku godinu 1934.-1935. radi na onome što danas poznajemo pod nazivom „*Smeđa knjiga*" (kasnije objavljeno kao „*Plava i smeđa knjiga*"). Wittgenstein pokušava sad nešto drugačije od „*Plave knjige*" koja je serija predavanja nego je radije pokušaj da formulira svoj rad. Sastoji se od dva dijela metode i primjene metode. Dolazi do konačnog razriješenja da umjesto da gledamo cijele jezične igre možemo gledati kontekst, fraze jezika unutar situacija u kojima se koristi. 1935. seli na kratko u Rusiju i tamo upoznaje Maiskyog s kojim ostaje prijatelj. Ponuđeno mu je mjesto da predaje u Rusiji, ali on ga odbija.

Kroz akademsku godinu 1935.-1936. postaje siguran kako neće ostati predavati na Cambridgeu dugo. Tu zadnju godinu predaje „Čulni podatak i privatno iskustvo". Kroz to se bori protiv tvrdnji filozofa da se kada nešto doživljavamo događa neki primarni sadržaj našeg iskustva. Ova predavanja su značajna zbog Wittgensteinova kasnijeg argumenta iz privatnog jezika.

U lipnju 1936. je ubijen profesor Schlich od strane svog učenika koji je pod političkim utjecajem Nacističke strane počinio atentat na njega. Ovo Wittgensteina ponovo goni za istim porivom koji je imao 1913, i odlazi u Norvešku pisati i kroz samoću raditi na svojim projektima. Također odgovara Francisa od akademske karijere i ovaj ga posluša. Tamo piše dijelove FI otprilike paragrafe od 1-188 i ubrzo se potom vraća u Austriju. Tu se javlja ideja da jezične igre nisu smišljene kako b postavile pravila jezika nego kao komparativni orijentir jezika, sredstvo nalaženja sličnosti i razlika unutar jezika. U tom vremenu piše i "Remarks on the Foundations of Mathematics" unutar koje pojašnjava da su problemi u filozofiji matematike podižu jer je naša inteligencija začarana sredstvima jezika. Tu kritizira Platonove stavove o logičkim propozicijama kao činjeničnim propozicijama. Napada temelje povezanosti matematičkog dokaza i logičkog argumenta govoreći kako matematički dokaz nikad nije empirijska propozicija.

Srpanj 1937. Austrija postaje dio nacističke Njemačke. Kako je Ludwig bio židovskog podrijetla morao je otići iz države. Sa svojim suradnicima kao što je Sraffa razmišlja na koji način najbolje riješiti situaciju. Prva stavka koja se trebala da postane punopravni član akademske zajednice kao profesor, a potom treba riješiti državljanstvo. U tom razdoblju živi sa Skinnerom i predaje na Cambridgeu, strašno se brine za svoje sestre u nacistički okupiranom Beču. Predaje o estetici i religijskom iskustvu za koje smatra da ne mogu biti podvrgnuti znanstvenoj metodi. Tvrdi da je nemoguće odrediti uzroke toga da je nešto lijepo. Nastavno na navedeno kritizira Freuda. Čita Tagorov *„The King of Dark Chamber*" koji je prepun motiva religijskog buđenja i religijskog iskustva. Govori kako bi kada bi samo pronašao značenje izraza vjerovati u Boga i Uskrsnuće, ne bi i dalje pronašao dokaz o ičemu nego bi pronašao iskupljenje.

U veljači 1939. postaje profesor na Cambridgeu i žustro se svađa s Alanom Turingom oko matematike. Turing se slaže s Wittgensteinom gotovo u svemu osim samom principu na kojem je njegova teorija temeljena. Smatra da Wittgenstein podcjenjuje matematiku ispreplićući ju s Boljševizmom. 1939. upoznaje Normana Malcoma; doktoranta s Harvarda koji je kasnije Wittgensteinu bio izvor detektivskih priča koje mu šalje iz Amerike. 14. travnja 1939. dobiva britansko državljanstvo. U rujnu 1941. umire Francis Skinner što Ludwiga duboko pogađa. Netom nakon toga događaja Wittgenstein počinje raditi kao tehničar u Guy's Hospital u Londonu i radi na "*Remarks on the Foundations of Mathematics*" dijelovi 4-7.

2.7 POSLJEDNJE GODINE

Tokom II. Svjetskog rata Wittgenstein se bavi većinom filozofijom matematike. Pokušava odvojiti matematiku i logiku preciznije pokazati kako su matematika i logika dvije u potpunosti različite stvari, pri tome koristi pojmove kao što su beskonačnost, kontingentnost i

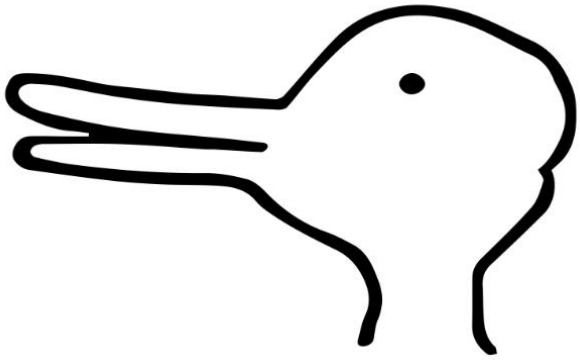
beskonačno malo. Pokušava pokazati kako slike mogu biti matematički dokazi. Tu se događa obrat unutar Wittgensteinova sistema na način da mu se počinje činiti kako su mu unutar Freudove psihoanalize puno zanimljiviji uzorci koji se mogu pronaći. Unutar toga razdoblja Reeve mu pokazuje dvije bitne stavke koje utječu na njegovu kasniju filozofiju: stvari su onakve kakve jesu i, potraga za rasvjetljenjem poredbe tako da bi bolje razumio kakve su. 16. veljače 1944. se vraća u Cambridge raditi na svojoj filozofiji.

U tom vremenu također se dosta bavi religijom, priznaje da vjeruje u Boga, ali ne pristaje niti uz jednu standardu doktrinu o Bogu. Proljeće i ljeto 1944. provodi u Swanseaju gdje radi na FI i tu se događa glavni zaokret s matematike preciznije filozofije matematike na filozofiju psihologije. I tu se prvi puta javlja ono što on zove argumentom iz privatnog jezika (§ 243-421) te se tad prvi put formira kao takav. Ovo sve saznajemo iz pisama unutar kojih se dopisivao s Rheesom. Wittgenstein ovdje se okreće od logičke forme prema iskustvu i na njega stavlja naglasak. Listopad 1944. se vraća u Cambridge frustriran time što nije dovršio knjigu i počinje predavati na Trinityju. Tada dosta vremena provodi s Mooreom. U akademskoj godini 1945./1946. završava prvi dio FI. 1946. se zaljubljuje u studenta pred diplomskog studija medicine Ben-a Richardsa. Kako je ovaj bio četrdesetak godina mlađi od njega Wittgensteina muči ljubavna anksioznost.

26. listopada na Cambridge dolazi predavati Karl Popper s temom „P*ostoje li filozofski problemi?*". Postoje naklapanja kako je tema namjerno odabrana da iziritira Wittgensteina iako to nikada nije potvrđeno no kako su imali dugogodišnje rivalstvo počevši od samim korijena odrastanja u Beču to ne bi bilo iznenađujuće. Njih dvojica su se prepirali oko postojanja filozofskih problema. Za vrijeme prepirke se Wittgenstein igrao sa žaračem i igrajući se u žaru rasprave je uperio žarač u Poppera i zahtijevao da mu da primjer moralnog pravila. Popper mu je na to odgovorio: „Nemoj prijetiti gostujućem predavaču žaračem." od cijele situacije je nastalo mnogo priča i šuškanja o samom događaju, ali ljudi koji su prisustvovali na samom događaju kažu da to nije bilo ni približno dramatično koliko se u publicistici prikazuje (eh. Edmonds, D.; Eldinow, J. (2004.) *Wittgensteinov žarač - priča o desetominutnoj svađi dvojice velikih filozofa*, Zagreb: Algoritam).

Tokom ljeta 1947. čvrsto odlučuje odustati od predavanja. Govori Georgu von Wrightu da će odustati i da ga vidi kao njegova nasljednika. Zadnje lekcije te godine su bile vrijeme kada je prvi puta upotrijebio famoznog patko zeca (promjena aspekta) nakon čega prestaje raditi na Cambridgeu. Crtež je preuzeo od Kohlera. Zanimanje za Gestalt psihologiju postaje

evidentno. „*Gestalt*” bi u doslovnom prijevodu bilo oblik ili forma. Köhler tvrdi da je ključna stvar u ljudskoj psihologiji način na koji mi organiziramo oblike, ne samo pasivno dobivanje informacija. Slično kako je Goethe formulirao u svojoj morfologiji biljaka (prepoznavanje uzoraka i sličnosti). Inspiriran time piše Volume I "*Remarks on the Philosophy of Psychology*".

Slika 6 - Wittgensteinova ilustracija patko zeca iz FI

Iste godine seli u Irsku. Početkom 1948. počinje patiti od probavnih tegoba iako u pismima Rheesu tvrdi da je dobrog zdravlja. Zbog navedenih tegoba je priječen raditi maksimalno kako bi htio. Boji se da počinje luditi i tvrdi da je lošeg mentalnog zdravlja, ima i probleme sa spavanjem. Iste godine piše Volume II „*Remarks on the Philosophy of Psyhology*”. Krajem godine piše „Last Writings on the Philosophy of Psyhology” što je za mnoge impliciralo da neće više pisati iako je nakon toga još napisao drugi dio FI koji je diktira naredne godine, OI i Opaske o bojama. U tom razdoblju čita puno povijesnih knjiga i intenzivno se druži s Druryem. On pokušava s Ludwigom oživiti razmišljanja o FI i s obzirom na njegove zdravstvene tegobe ga potiče da posjeti doktora. Naredne 1949. godine odlazi iz Irske, provodi mjesec dana u Cambridgeu te potom putuje u SAD s Benom Richardsom.

Tokom boravka u Cambridgeu bavi se Mooreovim paradoksom, kako je to nazvao, što je tvrditi da je propozicija istinita, ali istovremeno ne vjerovati da je. Nešto kasnije se bavi Mooreovim dokazom izvanjskog svijeta i smatra da nabrajanje niza truizama kako je to napravio nije definitivni dokaz vanjskoga svijeta. Nakon puta u SAD gdje je radio na OI po povratku u Englesku krajem godine mu je dijagnosticiran rak prostate i inzistira na tome da njegova obitelj to ne zna. Početkom sljedeće godine čita Goethea „*O bojama*” i piše svoje„*Opaske o bojama*” drugi dio. Nakon toga se vraća Mooreu i piše prve paragrafe OI. Izmjenično piše dijelove oba djela te početkom 1951. završava OI.

Iako lošeg zdravlja Wittgenstein u ovim godinama jako puno piše i čak planira put u Norvešku s Benom krajem 1950. da bi nastavio raditi na svojim djelima. No loše zdravlje je prevagnulo da mora ostati. Početkom 1951. odlazi živjeti kod Bevana gdje čita puno detektivskih priča što mu je bio omiljeni žanr. 27. travnja piše posljednju napomenu OI što je bilo dan nakon što je izgubio svijest. 29. travnja je preminuo. Pokopan je u St. Gilesu, Cambridge.

3 DRUGI DIO – DJELA ILI KAKO JE WITTGENSTEINOV ŽIVOT UTJECAO NA NJEGOVA DJELA

Sad kada smo pojasnili život Ludwiga Wittgensteina mogu krenuti putem nazad tako da kroz njegova djela pojasnim značaj njegova života koji je pobliže pojašnjen u prethodnim poglavljima. Unutar prvog dijela su pojašnjene veze između Ludwigovih dogodovština i poznanstava na djela, a sad slijedi analiza njegovih djela kroz koju će pokazati značajnost prvog dijela rada. Kako je više puta navedeno u ovom radu gotovo je nemoguće odvojiti autorov život od autorova djela te samim time prvim dijelom rada, dočaravanjem života i utjecaja možemo napraviti temelj za pobliže istraživanje genijalnost jednog od najvećih filozofa u povijest. Ovdje je više prostora posvećeno ranijoj fazi iz razloga što je proizlazi iz toga što je TLP kao prvo djelo kroz sam život manje pojašnjeno dok je kasnija faza kroz poznanstva i pojašnjavanje samog života došla do izražaja. Dodatni razlog tomu je i činjenica da mu je TLP jedino djelo objavljeno za života, a u kasnijoj fazi su se Wittgensteinove kasnije napomene uređivale i objavljivale od strane drugih. Njegova ideja je bila da se njegova djela zapravo trebaju izdati kao jedinstvena cjelina.

3.1 RANI WITTGENSTEIN ILI TRACTATUS LOGICO PHILOSOPHICUS

Prvo Wittgensteinovo filozofsko djelo je filozofski dnevnik koji je u Annalen der Naturphilosophie 1921. objavljen kao *„Logičko filozofska rasprava“* (prvotni naziv djela „*Logisch-Philosophische Abhandlung“*), a 1922. u njemačko engleskom izdanju pod naslovom „*Tractatus logico-philosophicus“* po prijedlogu G. E. Moorea kao odavanje počasti Spinozinu djelu „*Tractatus Theologico-Politicus“*. Djelo je posvećeno u znak sjećanja Wittgensteinovu prijatelji i mogućem ljubavniku Davidu Pincetu. Finalna verzija djela je nastala tokom 1. svjetskog rata dok je Wittgenstein bio na frontu. Djelo je bilo popularizirano od strane Bečkog kruga, osobito Rudolfa Carnapa and Friedricha Waismanna. Djelo je postalo određena vrsta biblijskog kulta Bečkom krugu unutar koje je Wittgenstein bio slavljen

poput kakvog šamana ili svetog čovjeka. Godine 1929. vratio se u Cambridge (kao predavač na Trinity Collegeu), gdje je predao Tractatus kao doktorsku radnju.

Wittgensteinov prijatelj, mentor i učitelj je napisao predgovor TLP unutar kojeg pokazuje koliko cijeni Ludwiga i njegov rad:

> *„Tractatus Logico-Philosophicus g. Wittgensteina, bez obzira na to da li pruža ili ne pruža konačnu istinu o stvarima kojima se bavi, svojom širinom, dometom i dubinom sigurno zaslužuje da se smatra značajnim događajem u filozofskom svijetu. Polazeći od principa simbolizma i od odnosa koji su nužni između riječi i stvari u bilo kojem jeziku, Tractatus primjenjuje rezultat ovog istraživanja na različite odjeljke tradicionalne filozofije, pokazujući u svakom slučaju kako tradicionalna filozofija i tradicionalna rješenja nastaju iz nepoznavanja principa simbolizma i iz zloupotrebe jezika.“*[14]

Djelo gotovo uopće ne sadrži argumente u klasičnom smislu riječi, nego ima deklarativne izjave ili pasuse koji bi trebali biti samo evidentni. Izjave (pasusi) su hijerarhijski numerirani sa sedam temeljnih razina (numerirani brojevima od 1-7) unutar kojeg postoje podrazine koje su komentari i/ili dodatna pojašnjenja tvrdnji veće razine (e.g. 1.1, 1.7, 2.022 itd.). Sve u svemu unutar TLP se nalazi ukupna broj od 526 pasusa. Djelo se primarno bavi povezanosti između jezika i zbilje te definira granice znanosti.

Nadalje Bertrand Russel pojašnjava u predgovoru TLP o temama koje su obrađivanje u djelu:

> *„Da bi se razumjela knjiga g. Wittgensteina, treba shvatiti, u čemu je problem kojim se on bavi. U dijelu svoje teorije u kojem se raspravlja o simbolizmu on proučava uvijete koje bi trebalo da ispunjava logički savršen jezik. Ima različitih problema u vezi s jezikom. Prvo, tu je problem šta se doista događa u našem duhu kada upotrebljavamo jezik s namjerom da njime izrazimo neki smisao; ovaj problem pripada psihologiji. Drugo, problem je: kakav odnos postoji između misli, riječi ili rečenica i onoga na što se ove odnose ili što znače; ovaj problem pripada epistemologiji. Treće, postoji problem upotrebljavanja rečenica na taj način da one pružaju istinu a ne laž; ovaj pripada posebnim naukama, koje se bave materijom dotičnih rečenica. Četvrto, pitanje je kakav odnos mora imati jedna činjenica (kao što*

14 TLP

je rečenica) prema drugoj, da bi bila sposobna da bude simbol za tu drugu? Ovo posljednje je logičko pitanje, i to je ono kojim se bavi g. Wittgenstein.“[15]

TLP se većinom bavi pitanjima o biti, formi i istinitosti stavova. Ako možemo navesti bit nekoga stava tada možemo navesti i bit svakog opisa, što za Ludwiga znači navesti bit svijeta jer stavovi jedino izražavaju slike ili modele zbiljnosti, onako kako sebi to čovjek predočava (zamišlja). Relacije između mišljenja, svijeta i jezika Wittgenstein pojašnjava u glavnih sedam principa kako je već navedeno. Da bismo govorili nadalje o TLP potrebno je napraviti pravilnu podjelu djela.[16]

1. Svijet je sve što je slučaj.
2. Ono što je slučaj, činjenica, jest postojanje stanja stvari.
3. Logička slika činjenica je misao.
4. Misao je smisleni stav.
5. Stav je istinitosna funkcija elementarnih stavova. (Elementarni stav je istinitosna funkcija samog sebe.)
6. Opća je forma istinitosne funkcije: [ρ, ξ, N (ξ)]. To je opća forma stava.
7. O čemu se ne može govoriti, o tome se mora šutjeti.

Prvo poglavlje je izuzetno kratko te se sastoji od:

„1 Svijet je sve što je slučaj.

1.1 Svijet je cjelokupnost činjenica, ne stvari.

1.11 Svijet je određen činjenicama i time što su to sve činjenice.

1.12 Jer, cjelokupnost činjenica određuje šta je slučaj i, također, šta sve nije slučaj.

1.13 Činjenice u logičkom prostoru jesu svijet.

1.2 Svijet se raspada na činjenice.

1.21 Nešto može biti slučaj ili ne biti slučaj, a sve ostalo može ostati jednako.“[17]

---

15 TLP
16 TLP
17 TLP
Tolstojev poredak u „Kratkom tumačenju Evanđelja“:
1.1 Temelj i počelo svih stvari je spoznaja života.

Ovi pasusi su osobito važni zbog toga što su prvi nagovještaj onoga što zovemo slikovna teorija jezika ili teorija odslikavanja (zrcaljenja). Također nam je opisana i veza između Tolstojevih Evanđelja i Wittgensteinova rada.

paragraf 6.4311

„*... Ako se pod vječnošću ne misli beskonačno trajanje vremena nego nevremenost, tada vječno živi onaj koji živi u sadašnjosti. Naš je život isto tako beskrajan kao što je naše vidno polje bezgranično.“* Usporedno ovome možemo izraziti Tolstojevu misao iz „*Evanđelja*“:

7. Ovaj sadašnji život u vremenu hrana je istinskog života.
8. Stoga je istinski život izvan vremena; on je u sadašnjosti.
9. Vrijeme je privid u životu; život prošlosti i budućnosti zamagljuje ljudima pogled na istinski život sadašnjosti.

Činjenice. Stvari koje jesu slučaj. Od čega se sastoji cjelokupna nama dohvatljiva stvarnost, cijeli svijet kakav poznajemo i mjerimo. Taj svijet „preodijevamo“ jezikom. (TLP 4.002). Mnoštvo takvih napomena koje pokazuju uporabu logike u svijetu, čak i same temelje logike i njezin smisao sačinjavaju gotovo cijeli TLP. U tom svijetu ne postoji mistično. Taj svijet se sastoji od stanja stvari. Ta su stanja stvari nama dohvatljiva, u njima prepoznajemo uzorke, prema tim uzorcima djelujemo i živimo, stvaramo logiku i jezik.

To su paragrafi koji ilustriraju Wittgensteinov pogled na svijet (paragrafi 1, 2, 3, 4, 5 i 6). Ti paragrafi, uz one njima podređene, napisani su s ciljem da predstavljaju cjelokupnu logiku potrebnu za razmišljanje, izražavanje i procesuiranje svijeta u kojem se čovjek nalazi. Oni su u određenom smislu uputa, uzorak koji možemo primijeniti na svijet oko sebe i tako ga shvatiti jasno, kako je, prema Wittgensteinu, jedino moguće (ovdje ne treba pomiješati jasno i transparentno).

Wittgenstein smatra da je s TLP riješio sve filozofske probleme (kasnije se sam ne slaže s ovom izjavo) te govori:

1.2 Spoznaja života je Bog.
1.3 Sve se temelji na spoznaji života, bez koje se ne može živjeti.
1.4 U tome je istinski život.
1.5 Spoznaja je svijetlo istine.

„Naprotiv, čini mi se da je istina ovdje saopćenih misli neoboriva i definitivna. Moje je mišljenje, dakle, da sam u biti konačno riješio probleme. I ako se u tome ne varam, to se vrijednost ovog rada sastoji, drugo, u tome što on pokazuje koliko je malo učinjeno time što su ovi problemi riješeni.“

3.1.1 MISTIČNO JE ONO ŠTO SE POKAZUJE

Ovaj dio će ponajviše biti posvećen zadnjim stranicama TLP na kojima Wittgenstein, vrlo nekarakteristično za ostatak knjige govori o onome mističnom. To pitanje iako zanimljivo kao takvo, postaje intrigantnije i zanimljivije poznavajući filozofsku pozadinu njegove misli u vrijeme kada je pisao to djelo, a i njegove misli općenito. TLP, kao njegovo prvo veliko djelo u prvom redu posvećeno logici i činjenicama, zadobilo je zbog toga simpatizere iz pozitivističkog, Bečkog kruga. no na kraju same knjige, Wittgenstein govori o nečemu s čim se klasični zagovornici tog stajališta ne bi složili.

Pisano vrlo sistematičnom stilom u obliku odvojenih paragrafa podijeljenih u 7 različitih odjeljaka od kojih u prvih 6 decimalni brojevi (brojevi pojedinih stavova) označava logičku težinu odjeljka. Struktura samog djela važna je kako bi se spomenuta nekarakterističnost naglasila u potpunosti. Počevši rečenicom „*Svijet je slučaj*“. Wittgenstein jasno izriče svoj stav o činjenicama u svijetu. Na tom odlomku gradi se cijeli TLP. no kakve to veze ima s mistikom, kakve to veze može imati s mistikom? Čini se da se za Wittgensteina to dvoje u određenom smislu ispreplićе, a u određenom je smislu jedno uvjet za spoznaju drugog. Stoga, logika i pozitivistički pogled na svijet, iako su za njega zanimljivi i važni, nisu sve.

Koncept njegove logike je besprijekoran, no nije mu dovoljan. Sve što se može izreći, može se izreći tako- jezik koji ima svoju strukturu utemeljenu u logici. (Sve što se može izreći, može se izreći jasno.) No postoji nešto što se ne može izreći. nešto što se pokazuje (njem. *Die zeigt sich).* Upravo je to mistično, to je ono do čega dolazimo nakon što smo sve empirijske istine naučili. Ukratko: što to mistično za Wittgensteina jest i zašto se o tome ne može i ne treba govoriti biti će pojašnjeno dalje u tekstu.

Jasno je da Wittgenstein čini razliku između onoga što se izgovara, i onoga što se pokazuje. No to što se pokazuje u određenom smislu ostaje misterij. Nije sasvim jasno što se pokazuje, kada i kome. No jasno je da to ne možemo govoriti, samo vidjeti i možda prepoznati kada je tamo. Što je tu mistično? Upravo neizrecivo? U krajnjem slučaju, ako se to tako bjelodano pokazuje, zašto to ne bismo mogli izreći i demistificirati? Za Wittgensteina, mističnost dolazi s nekog drugog svijeta, iz svijeta o kojemu logičke propozicije i sve prirodoznanstvene istine

ne govore ništa. No, to mistično nije dostupno svakome. Ono je dostupno samo onome tko poznaje logiku svog svijeta , tko je svladao ranije spomenute napomene i tko je, spoznavši sve to, uspio pogledati preko i više se na to ne osvrtati. Jer, ukoliko ne naučimo ono što Wittgenstein objašnjava nećemo moći razlikovati ono mistično od svakodnevnog iskustva u našem svijetu.

Zanimljiva je činjenica da je neizrecivo, (njem. *Unaussprechliches*), u engleskom prijevodu prevodi kao *inexpressible* (pridjev – (of a feeling) too strongh to be described or conveyed in words.) Ta riječ znači neizrazivo, ne neizrecivo. Ovo se može pripisati lošem prijevodu, jer je termin uzet iz prijevoda koji se pojavio u Oswaldovom „*Amalen der Natur-Philosophie*“, kojeg je i sam autor odobrio. O mističnom se ne može govoriti, a granice mog jezika, granice su mog svijeta. Dakle, mistično taj svijet nadilazi. Ovo je i ovdje vidljivo, jer se upravo u ovom prijevodu vidi da ne misli na samo govorenje mističnog – mistično je čovjeku naprosto nemoguće ikako artikulirano, izraziti. Ne samo u jeziku, već i u mislima. Mistično je nemoguće misliti (jasno), dakle, ono što se ne može tako misliti jest mistično.

Formalno:

Ono što se može misliti može se i reći.

Ono što se ne može reći, jest mistično.

<u>Mistično je ono što se pokazuje.</u>

Ono što je mistično i pokazuje se, ne može se misliti.

Kako je onda moguće da Wittgenstein govori tako činjenično o mističnome?

Pogledajmo sljedeće paragrafe:

> *„6.41 Smisao svijeta mora ležati izvan svijeta. U svijetu je sve onako kako jest i sve se događa onako kako se događa; u njemu nema nikakve vrijednosti – a kad bi je bilo, onda ona ne bi imala vrijednost. Ako postoji neka vrijednost koja ima vrijednost, ona mora ležati izvan svega događanja i tako bivstvovanja. Jer sve događanje i tako bivstvovanje je slučajno. ono što ga čini ne slučajnim ne može ležati u svijetu, jer bi to inače bilo opet slučajno. To mora ležati izvan svijeta.*
>
> *6.42 Zato ne mogu postojati nikakvi stavovi etike.*

Stavovi ne mogu izraziti ništa Više.

6.4312: ... Rješenje zagonetke života u prostoru i vremenu leži izvan prostora i vremena. Nisu problemi problemi prirodne nauke ono što treba riješiti.

6.44 Nije mistično kako je svijet nego da on jest.

6.45 promatranje svijeta sub specie aeterni je njegovo promatranje kao – ograničene-cjeline. Osjećaj svijeta kao ograničene cjeline je mistični osjećaj. Za odgovor koji se ne može izreći, ne može se izreći ni pitanje. Zagonetke nema. Ako se jedno pitanje uopće može postaviti, na njega se može i odgovoriti.“[18]

Ono što se čini kao najplauzibilnije rješenje ovoga jest da Wittgenstein želi reći kako sve što mi mislimo, činimo i govorimo ima svoje temelje u svijetu ispred nas. Svije logike i prirodoznanstvenih istina. No u istom tom svijetu kroz neke možda čak i prirodoznanstvene fenomene pokazuje se oni koji to u određenom smislu nadilaze, i ne mogu se izreći. Takve su etika i estetika (TLP 6.421). I kroz jedno i kroz drugo manifestira se ono neizrecivo. Pod etičkim načelima, Wittgenstein ne specificira na koja točno misli no ističe važnost koju etika ima sama po sebi, bez ponuđene nagrade ili kazne onome tko krši etičko pravilo (ovime se razliku etičko pravilo od zakona).

Slično je i s estetikom. No iako kaže kako su etika, estetika pa i logika transcendentalne, one i dalje sadržavaju onu pravu vrijednost koju svijet ima. Tako vrijednost mora biti izvan ovog svijeta, jer kada bi slučajno i bila unutar njega, ponovo bi gubila vrijednost jer bi samo pridonosila cjelokupnoj vrijednosti svijeta, koja nije dio samog svijeta. U gore navedenim paragrafima vidljivo je koliko često Wittgenstein koristi pojam *izvan*, kojim želi ukazati da nikakvo rješenje ovog svijeta ne može ležati u njemu samome. No smatra se kako on ne govori kako se, penjemo po ljestvama njegovih propozicija, susrećemo oči u oči s njegovim Mističnim. Mistično se može pokazivati kroz nešto, no misliti to i dalje možemo samo u terminima ovozemaljskog i nama poznatog. O mističnome se ne može govoriti jer je to potpuno izvan našeg svijeta, a svi stavovi, propozicije i iskazi koje znamo prilagođeni su našem svijetu – iz kojeg i dolaze. Stoga je mistično nešto što je nemoguće staviti u okvire našeg jezika, mišljenja, odgovora i pitanja. Ukoliko ne možemo formulirati pitanje niti artikulirati pitanje o tome što to Mistično točno jest, onda smo upravo došli do toga.

---

18 TLP

Stavovi ne izražavaju, niti mogu izražavati nešto Više. Ono Više, ne može se preodjenuti u termine našeg jezika. A to bi bilo upravo ono čime se filozofija treba baviti – no to je nemoguće. Je li onda filozofija besmislena? Kako ističe Gajo Petrović u pogovoru TLP, Wittgenstein govori da filozofija nije teorija već aktivnost. A kao aktivnost, ona nije moguća, nego je i potrebna. Ona je kritika jezika (TLP 40031). „*Kako su nemogući filozofski stavovi o formi stavova, tako su nemogući i filozofski stavovi o vrijednosti. Stavovi mogu govoriti samo o svijetu, a u svijetu sve je onako kako jest i sve se događa onako kako se događa. u njemu nema nikakvog smisla ili vrijednosti*."[19] Sve se ovo čini konfuzno i nije sasvim jasna veza između Mističnog, vrijednog i izrecivog. No Wittgenstein to troje često spominje u istoj skupini paragrafa, te jednim objašnjava drugo. Diskutabilno je koliko je time postigao željenu očitost, no zasigurno je bitno otkriti vezu koju je time želio istaknuti, kako bi bilo jasno ne samo što je mistično, nego i cjelokupni smisao njegova djela.

Smatra se da je Wittgenstein time htio reći nešto slično ovome: zamislimo set za šah. Pločice i figure su napravljene od iznimno skupocjenih materijala ručnim radom i vrijede pravo bogatstvo. No zamislimo i da te figure između sebe imaju svoj svijet u kojem mogu razmišljati slično kao ljudi. One ne znaju ništa izvan svojih funkcija i svijeta izvan ploče. Možda mogu procijeniti da je kralj vrijedniji, važniji nego pješak, mogu procijeniti da je njihova funkcija manje ili više važna za šah, mogu znati što znači *vrijednost,* no pravu vrijednost cijelog seta za šah ne mogu znati, dohvatiti, niti objasniti u svojim terminima. Ta vrijednost leži izvan njih. Ta vrijednost se ne objavljuje u njihovom svijetu (TLP 6.432), ona je izvan ploče.

I iako oni nauče sve što mogu o svom svijetu, znaju koliko ima crnih i bijelih polja na ploči, koliko figura i čemu koja služi, oni i dalje ne odgovaraju na ona zaista bitna pitanja (ona kojima se filozofija trebala baviti), ne mogu znati što je zaista poanta igre – ne samo šah-mat, već zabava samog igrača. A prava je vrijednost, ona vrijednost koju čovjeku ima taj skupocjeni set za šah. Kada nauče sve što mogu, tek tada spoznaju da to nije dovoljno i da treba pogledati izvan ploče i susresti se s onim što je preko. S onim što pomiče figure. Tek kada odgovore na sva pitanja koja imaju, mogu shvatiti da ta pitanja ne odgovaraju na sve.

Upravo zbog toga se smatra da je nemoguće doseći ono što Wittgenstein naziva Mističnim, i zbog toga je nemoguće u našim terminima govoriti o tome,, no moguće je pitati se, moguće je

19 TLP

pokušati pogledati preko. Ono što tamo može biti, ne možemo misliti onako kako mislimo sve ostale stavove, koji imaju jednaku vrijednost (TLP 6.51). Možemo li se pitati o mističnom? Ako se možemo pitati, onda na to pitanje postoji odgovor, odgovor koji se može reći. Ukoliko se o mističnome možemo zbilja pitati i ukoliko je pitanje legitimno, onda to pitanje ima odgovor koji se može jasno izreći. No ukoliko se o mističnom ne ni možemo pitati, onda to pitanje nema smisla, nema smisla govoriti nešto o nečemu o čemu se ne može reći ništa.

Čini se da Wittgenstein implicira upravo ovo. Mistično treba pustiti da se pokazuje. O tome ne treba govoriti, ne treba pokušavati govoriti niti pitati, jer je pravu bit onoga mističnoga nemoguće izreći. Kada bi se to i moglo izreći, to više ne bi bilo mistično. Mistično je, na neki način neuhvatljivo čovjeku, kao što je gore navedenim šahovskim figurama neuhvatljiv igrač koji pomiče figure. On naprosto nije dio njihovog svijeta i ne postoji niti vokabular niti misao koja bi se mogla poistovjetiti s time što se nalazi izvan njihova svijeta. Takve je naravi i ono što nadilazi naš svijet, naprosto neizrecivo i nemoguće za artikulirati. Stoga, ljudi trebaju prestati mistično – o čemu se ne može govoriti – pokušavati zaogrnuti u jezik koji govori samo o onome o čemu se govoriti može.

Cilj ovog dijela rada bio je ukratko prikazati kako Wittgenstein, kroz cijelo djelo koje na prvi pogled djeluje kao mala enciklopedija logike iznosi na svim zadnjim stranicama zašto je ta mala enciklopedija bitna – a zašto je upravo bezvrijedna. Iako savršeno sistematizirano, ovo je djelo još uvijek otvoreno za mnoge interpretacije i pokušaje ekspliciranja kako bi postalo transparentnije. Ovdje je pokušaj prikaza zašto je mistično o kojemu Wittgenstein govori na kraju knjige važno i zašto samo nekoliko zadnjih redaka mijenjaju cijeli koncept knjige. Zasigurno da se ti paragrafi mogu odbaciti, a djelo se može proučavati samo pod vidom besprijekorne logike, no to nije ona svrha koju je Wittgenstein namijenio za svoje djelo. On je htio ovime pokazati kako se penjanjem po ljestvama logike približavamo onom nepoznatom – Mističnom. Nakon što jednom dođemo do toga, logika nam više nije potrebna.

Ono što se tamo pokazuje, ono što ne možemo izreći, a ima svu mogući vrijednost, kako našeg svijeta tako i onu veću od njega, nama je neuhvatljivo. Wittgenstein želi istaknuti kako je iako je logika važna, ona nije ono što sadržava pravu vrijednost svijeta. Filozofija kao aktivnost i kritika jezika, vrlo je važna, no teorijska filozofija, ona koja govori o mističnome nemoguća je, jer pokušava terminima ovozemaljskog definirati ono što ovaj svijet nadilazi. „*Nije mistično kako je svijet, nego da jest.*“ (TLP 6.44) Kako svijet jest, možemo odgovoriti prirodnom znanošću, možemo to odgovoriti logičkim zakonitostima. No taj svijet postoji,

zaista je mistično, jer taj odgovor nikada nećemo pronaći unutar onoga što možemo vidjeti. Sjetimo se ranijeg pitanja i njegove analize „Je li u ovoj sobi nosorog ?“ Slično ovome, Wittgenstein govori kako smrt nije dio života nego njegov prestanak (i prestanak svijeta s njim), mistično nije dio svijeta, već je mistično njegov nastanak.

3.1.2 KAKO SE NOSITI S MISTICIZMOM

Misao Ludwiga Wittgensteina nerijetko je nejasna, zbunjujuća i štoviše – gotovo nerazumljiva. Stoga nije neobično što je među filozofima koji se bave njegovom filozofijom sasvim uobičajeno oprečno tumačenje istoga teksta. U djelu Tractatus Logico-Philosophicus (u daljnjem tekstu TLP) Wittgenstein spaja naoko nespojivo: formalnu logiku i misticizam. Skliski led formalne logike i topla ljudskost mistike spajaju se u hibrid koji je zaintrigirao pobornike jedne, ali i druge strane. Odnosno, ova je tema bila zanimljiva i formalnim pozitivistima, ali i mističnome orijentiranim kontinentalcima. Za vrijeme Bečkog kruga i svojevrsne vladavine logike, formalizma i pozitivizma, govor o onome što jest a što nije besmisleno, bio je svojevrsni pandan razgovoru o vremenu. Ovu temu nije zaobišao ni Wittgenstein, no obradio ju je na sebi svojstven, nedorečen način koji interpretatoru ostavlja mnogo toga na ramenima. On govori o izrecivome i neizrecivome. Ako je govor o besmislicama zbunjujući, tada je govor o izrecivom u potpunosti misteriozan, štoviše možda i .. Besmislen? Cijela se rasprava u načelu vodi oko TLP 6.522: „*Svakako ima nešto neizrecivo. Ono se pokazuje, ono je Mistično*.“

Nadalje u ovome će dijelu radu biti prikazana jedna poznata filozofska prepirka vezana za upravo te pojmove u TLP. Peter Michael Stephen Hacker i Cora Diamond u svojim člancima „*Was he trying to whistle it*“ (2000) i „*Throwing away the ladder*“ (1998). No prije toga valja objasniti kontekst samog spora. Wittgenstein u TLP iznosi kako postoje stvari koje se ne govore – jer se ne mogu govoriti – već se prikazuju. Pri ovome najprije misli na etiku i estetiku, religiju, umjetnost (ako uzmemo da je umjetnost nešto različito od estetike). Tractatus započinje rečenicom „*Svijet je sve što je slučaj*“ a završava „*O onome o čemu se ne može govoriti, mora se šutjeti*“.

U samo nekoliko paragrafa na samome kraju, od logičke Biblije Tractatus postaje vodič za asketski život. Na tome kraju Wittgenstein nalaže da sve što smo do sada pročitali i naučili iz Tractatusa, moramo naprosto odbaciti jer nam više nije korisno. Što se tiče logike, jasnoće i svijeta – TLP je odgovor na sva pitanja. Ta je tema iscrpljena i filozofijom se više ne moramo baviti, jer smo na njezina pitanja odgovorili. No sada tek dolazimo do onoga što je zaista

važno - etika, estetika, religija, metafizika – ono što zaista određuje vrijednosti u svijetu. Wittgenstein smatra da se te stvari ne mogu proučavati u klasičnom smislu. One nisu čak ni dio ovog svijeta, one se pokazuju. Dobrota se pokazuje, ljepota se pokazuje, istinske metafizičke i religijske kvalitete se pokazuju. Nije na nama da o njima govorimo, jer o njima ne možemo reći ništa. Vrijednost je svijeta izvan samog svijeta. Koliko god to neobično zvučalo, teško je ovome proturječiti. Zamislimo da je u pitanju težina. Kako možemo znati koliko je teška vreća brašna, ako je ne izvažemo? Ona sama u sebi nema neku određenu težinu. Ako dodajemo brašno u vreću, tada samo možemo znati da brašna ima više. Ono se pokazuje. No koliko je teška? Da bismo saznali tako nešto, moramo vreću brašna staviti na vagu (koja se nalazi izvan same vreće, zasigurno) i očitati brojeve. Slično tome, da bismo vrijednost svijeta vidjeli, moramo se popeti po ljestvama logike (tome služi Tractatus), popeti se gore u bespuća onoga što je zaista vrijedno i tada te ljestve odbaciti i nikada se na njih ne osvrnuti.

No bez daljnjeg, pitanje se nameće: što se može s onime o čemu se ne može govoriti, već se mora šutjeti? Ako postoji nešto o čemu očito se o tome može... Misliti? Ako uzmemo da je misao dio jezika, i na trenutak zanemarimo kompletni diskontinuitet između ranog i kasnog Wittgensteina u ovom aspektu, kako je moguće da o nečemu možemo misliti, da možemo to nazvati nečime, a da o tome ne možemo govoriti, čak štoviše, da o tome moramo šutjeti. O kakvom se to „*moramo šutjeti*“ zapravo radi? O „*moramo šutjeti*“ u smislu metafizičke spriječenosti, „*moramo šutjeti*“ u moralnom smislu, „*moramo šutjeti*“ u logičkom smislu? Ovo Wittgenstein ne pojašnjava, stoga je jasno da se mnogi filozofi oko toga spore.

Dvoje od filozofa koji se spore oko toga, ali i mnogih drugih problema unutar TLP su Cora Diamond i P.M.S. Hacker. U slijedećemu će odjeljku biti prikazani njihovi stavovi o onome o čemu se može ili ne može govoriti, odnosno o onome što se prikazuje.

Ontološki status neizrecivoga, odbacivanje ljestava i tko je shvatio Wittgensteina prema Cori Diamond

Cora Diamond u svome tekstu simboličnoga naslova «*Throwing away the ladder*» govori o problemu neizrecivosti. Naime, ako postoje stvari u svijetu koje su neizrecive, nije sasvim jasno odakle one dolaze i u kakvom je odnosu sama neizrecivost prema stvarima. Možemo li reći da je neizrecivost svojstvo, da je ona relacija (čovjeka prema stvari ili stvari prema čovjeku?) ili možda predikat? Nije sasvim jasno. Stoga, Diamond kaže kako je problem osobito vidljiv u napomeni TLP 6.54 „*Moji stavovi rasvjetljavaju time što ih onaj tko me*

razumije na kraju priznaje kao besmislene kada se kroz njih, po njima, preko njih popeo napolje (On mora tako reći odbaciti ljestve pošto se po njima popeo.) On mora ove stavove prevladati, tada će ispravno vidjeti svijet.“

„*The problem is how seriously we can take that remark, and in particular whether it can be applied to the point (in whatever way it is put) that some features of reality cannot be put into words*." Iz ovoga možemo vidjeti osnovnu problematiku koju Diamond vidi u ovome tekstu. Kakvo je svojstvo realnosti koju ni na koji način ne možemo staviti u riječi? Što je to što se ne može reći? Ako, kao Wittgenstein, razgovaramo o logičkoj sferi svijeta, ovo se čini neobično, metafizičko i strano. No, što se događa kada odbacimo ljestve? Ako uzmemo u obzir logičku sferu realnosti o kojoj Wittgenstein priča u TLP, onda je jasno da je i sama ta metafizička sfera – ma kako to paradoksalno zvučalo – i dalje dio stvarnosti koju poznajemo. Samo, čini se, postoje neke sfere realnosti koje imaju svojstvo neizrecivosti, odnosno svojstvo samo-manifestacije. Diamond smatra ovo kukavičkim potezom.

> *„Let me illustrate the problem this way. One thing which according to the Tractatus shows itself but cannot be expressed in language is what Wittgenstein speaks of as the logical form of reality. So it looks as if there is this whatever-it-is, the logical form of reality, some essential feature of reality, which reality has all right, but which we cannot say or think that it has. What exactly is supposed to be left of that, after we have thrown away the ladder? Are we going to keep the idea that there is something or other in reality that we gesture at, however badly, when we speak of the 'logical form of reality' so that it, what we were gesturing at, is there but cannot be expressed in words? That is what i want to call chickening out. What counts as not chickening out is then this, roughly: to throw the ladder away is, among other things, to throw away in the end the attempt to take seriously the language of 'features of reality'.“*

Prema Diamond, kukavički je i neumjesno govoriti o nečemu što itekako postoji, i to upravo u našoj realnosti, no to nešto nije ono o čemu mi možemo govoriti, ma kako to loše bilo. Stoga ako odbacujemo ljestve, trebamo li odbaciti i govor o svojstvima stvarnosti uopće? Prema Diamond, ovo je hrabriji potez negoli priznati svojstva o kojima ne možemo govoriti kao jednu vrstu svojstava stvarnosti, nasuprot onoj koja jesu svojstva, no o njima se ne može govoriti. Diamond smatra da Wittgensteina ne trebamo čitati na prvi, već na drugi način. Naprosto, kaže Diamond – Wittgensteina se do sada krivo tumačilo. Štoviše, on sam nije htio reći ono što je rekao. Kamo nas ovakvo razmišljanje u filozofiju može odvesti, Diamond ne

navodi. On nikada nije zaista mislio da trebamo odbaciti ljestve logike i vinuti se u metafizičke visine. To je samo kriva interpretacija. Prava je interpretacija da se trebamo riješiti svega, pa čak i takve razlike između izrecivih i neizrecivih propozicija.

Tko je znao što želi reći, ako nije Wittgenstein? – Hackerov odgovor Diamond

Peter Michael Stephan Hacker u svome vrlo sustavnom članku prikazuje istu temu – mistična i neobična svojstva zadnjih nekoliko paragrafa Tractatusa. Uz prikaz, Hacker donosi i kritiku nekih od ranijih tema. Jedna od njih je bila ukratko prikazana teza Core Diamond – ne odbacujmo samo ljestve, odbacimo i distinkciju između izrecivog i neizrecivog, odbacimo, na kraju krajeva – sve. Hacker prikazuje i napada argument Core Diamond. No kako ovo nije rad koji se bavi argumentacijom i protu argumentacijom Diamond – Hacker, već prikazom samog Wittgensteinovog problema, taj se argument ovdje neće prikazati u cijelosti. Ono što je možda važnije postići je primjer različitih tumačenja Wittgensteina, kao jednu od vlastitosti njegove filozofije koja je i nakon toliko godina održava jednako živom. Hacker zamjera Diamond mnoge stavke njezinoga rada. No zaustavimo se na najširem dijelu argumenta. Hacker u svome tekstu navodi da Diamond čini veliku pogrešku, zanemarujući sve ranije paragrafe i kontekst djela, zanemarujući Wittgensteinovu samu ideju. Kako možemo reći da sam autor nije zaista htio reći ono što je rekao? Hackerovo je čitanje Wittgensteina doslovno. Ne trebamo učitavati u tekst ništa što u njemu nema. Cora Diamond čini mnoge logičke pogreške u svom tekstu, no unatoč tome, figurativne ljestve, ma što one bile, valja odbaciti kako bismo prihvatili ono zaista važno. Hacker zamjera Diamond, no i drugima koji čine istu ili sličnu pogrešku traženje vlastitih ideja u tuđem tekstu. Da je autor htio reći nešto, to bi i rekao. Tekstove se, ma kako konfuzni bili treba manje tumačiti, a više čitati. Njegov je načelni prigovor je da svako tumačenje treba imati barem minimalno uporišta u izvornom tekstu, što Cora Diamond nikako ne radi. Zaista trebamo odbaciti ljestve nakon što se po njima popnemo, ako je to ono što piše u samom tekstu.

Kamo nakon Diamond – Hacker?

Kao što je više puta naznačeno, ovo je samo jedna od mnogih tema kod Wittgensteina oko kojih se vode ovakvi i slični sporovi. Izabrati tumačenja ili doslovna čitanja? Jesu li sva čitanja zapravo tumačenja? Mnoga se pitanja postavljaju nakon ovako kratkog teksta. Ovaj tekst nije namijenjen kao uvod u Diamond i Hackera, nego kao uvod u kritičko čitanje Wittgensteina. No unatoč tome, na neku se stranu mora stati. Tekst Core Diamond u najmanju je ruku hrabar tekst, pun je vlastitih ideja i problema koje te ideje donose i to ga čini

zanimljivim doprinosom i odvažnim pokušajem. No bojim se da ne mogu reći da je taj tekst više od toga. Hackerova logička analiza (za daljnje čitanje valja pogledati izvorni tekst) prikazuje sve pogreške njezina teksta koje Hacker smatra relevantnima. No smatram da je načelni argument, argument o tumačenju Wittgensteina bez ikakvog učitavanja drugih stavova u njega najzanimljiviji. Svaki tekst treba maksimalno uporište u izvornome radu, referencije moraju biti jasne i odrješite. No, s druge strane, ne smijemo zanemariti samog Wittgensteina. Njegov vlastiti citat, napisan u dnevniku u petak, 16.05.1930. godine možda govori više nego li ja mogu: „*Ako ostavimo ono dobro i izvorno, moja knjiga Tractatus log.-phil. također sadrži kič, to jest odjeljke kojima sam ispunio procjepe takoreći u vlastitom u stilu. Koliki se dio knjige sastoji od takvih odjeljaka ne znam i teško je sad objektivno procijeniti.*“ (Clage, Nordmann, 2003: 36)

Cilj je ovog dijela rada bio prikazati nekoliko stvari. Prikazali smo čudnovatost Wittgensteinove filozofije, neobičnu mistiku čak i u najformalnijem dijelu. Postoje mnoga tumačenja ovih paragrafa, stoga je ideja bila prikazati dvije od njih, odnosno njihovu oprečnost. Poznato je filozofsko pitanje kamo nakon što se popnemo ljestvama? Paliti mostove iza sebe nikome nije ugodno, a osobito ako paljenje tih mostova – odnosno odbacivanje tih ljestvi, za nas znači odvajanje od svega što nam je poznato, od svega što mi sami znamo, i odlazak na mjesto o kojemu ne samo da ne znamo ništa, nego ništa ne možemo ni reći. No zastanimo na trenutak na samim tim stvarima. Nije li važno zapitati se, ako postoje stvari koje se pokazuju, koje su zaista prisutne među nama – jesmo li ih propustili pogledati? Kakve su one? Koja su im svojstva? Koji im je rod i specifična razlika? Opseg i doseg? Ne znamo. Logika ondje prestaje. A kada čovjeku uzmemo logiku, jasnoću i sustavnost, teško je razlučiti što ostaje. Možda je još i teže razlučiti koje su stvari uopće u pitanju. Wittgenstein nas vodi u smjeru etike i estetike. No možda to nisu te stvari, možda upravo ono što prema Wittgensteinu trebamo odbaciti moramo zadržati – naime logiku i jasnoću.

Cora Diamond želi odbaciti sve te razlike. Ona takvo tumačenje smatra hrabrijim. S druge strane, Hacker smatra da se Wittgenstein treba čitati više, a tumačiti manje. Drugim riječima, možda i sam Tractatus, a zajedno s njime i zadnjih nekoliko paragrafa koji se bave onime o čemu moramo šutjeti trebamo pustiti da se pokazuju. Na kraju krajeva, unatoč diskontinuitetu u njegovoj misli, završila bih ovaj tekst dijelom paragrafa 66 iz Filozofijskih istraživanja: "*Ne misli, nego gledaj!*"

3.2 KASNI WITTGENSTEIN

Kako je već nekoliko puta naglašeno neću se baviti podjelom Wittgensteina dublje od rani i kasni Wittgenstein. Ono što se smatra glavnom razlikom između ranijeg i kasnijeg rada je obrat iz stroge logičke strukture svijeta i podijele gramatike na primijenjeni jezik i gramatiku. Kako je njegov kasniji rad podijeljen tematski kasnija djela su poput Biblije katehistički se mijenjala ovisno o tome što se smatralo važnom odvojenom temom. Posljednja takva promjena je bila 2017. kada je iz FI izdvojeno „*Remarks on the Philosophy of Psyhology*". Utoliko će ovdje biti govora o temama više nego o samoj podjeli prema djelima. Iako ovdje neće biti govora o „*Plavoj i Smeđoj knjizi*" jer je o tome dovoljno rečeno u prvom dijelu, a također taj dio možemo zvati radni Wittgenstein na osnovi i toga što ta knjiga je i na osnovi što je prijelazno razdoblje.

U kasnijem radu Wittgenstein u potpunosti napušta bilo kakav oblik dogmatičnosti za razliku od TLP gdje rabi logiku da bi izgradio strukturu svijeta. Prva i osnovna stvar koja se promijenila je struktura djela. TLP ima stogu logičku strukturu dok kasnija djela se sastoje od napomena, raznih opaski i bilješki koje su uređene nakon njegova života. Njegova nova filozofija je terapeutska fokusirana na percepciju, psihologiju, primjenu. Puno više se primijeti utjecaj Augustina, Schopenhauera, Jamesa i ostalih koje je čitao. Također je puno više njegov život utjecao na njegovo djelo utoliko što su ljudi koje je sretao i s kojima je razmjenjivao iskustva utjecali puno više na njegov rad.

Taj „novi" Wittgenstein odiše frazom „Nemoj misliti, gledaj", okreće se prema pojedinim slučajevima; opisima uporabe, a ne generalizaciji. Postavlja jezične igre u središte kao potpunu kontrarnost slikama iz TLP. Jezik je živo biće. On diše, mijenja se, razvija i umire. Ništa unutar jezika nije zapisano u kamenu. Postoje jezična pravila, ali unutar uporabe oni se mijenjaju baš kao što pravila igara mijenjaju. Uzmimo na primjer rukomet do prije nekoliko godina ukoliko vratar izlazi iz igre igrač koji ga mijenja mora nositi oznaku vratara. Sada to više nije slučaj i može se igrati sasvim nasumično bez vratara kao da je to dobra taktika. Tako i jezik mijenja svoja pravila. Recimo u starogrčkom se ß (beta) čitala kao slovo B, a u novom se čita kao V. Ako u jednadžbu unesemo značenje (što i je fokus filozofije jezika, barem one o kojoj ovdje ima govora) stvar je puno zamršenija. Riječi dolaze i izlaze iz uporabe kako se svijet razvija, značenja se mijenjaju ovisno o prilikama i kontekstu.

> *„Glavni izvor našeg nerazumijevanja je to da nam upotreba naših riječi nije pregledna. – Našoj gramatici nedostaje preglednosti. – Pregledni prikaz pruža*

razumijevanje koje se sastoji upravo u tome da „vidimo sveze“. Otuda važnost nalaženja i pronalaženja među članova. Pojam preglednog prikaza za nas je od temeljnog značaja. On označava našu formu prikaza, način na koji vidimo stvari ('Je li to svjetonazor'?).“[20]

Sve je u redu dok se govori unutar jedne jezične igre. Baš kao kod standardnih igara komunikacija (uporaba jezika) je moguća ako igramo istu igru. Recimo ne možemo igrati belot pravilima sedmica. Unutar tih jezičnih igara postoje, ono što Wittgenstein naziva, obiteljske sličnosti. U navedenom primjeru recimo kartaške igre, obje se igraju s mađarskim kartama, igra se u smjeru obrnuto od kazaljke na satu po redu ... Obiteljske sličnosti nisu samo razlike među jezicima nego općenito razlika u uporabi jezika. Recimo da imamo osobu koja cijeli život živi u divljini bez nastambe, govoriti s takvom osobom o arhitekturi bi bilo nemoguće dok prethodno ne naučimo osobu ponešto o tome.

„Ne osjećamo da uvijek moramo očekivati mig (došaptaj) pravila. Naprotiv. Mi ne očekujemo napeto to što će nam ono sada reći, nego nam ono kaže uvijek isto, a mi činimo ono što nam kaže.“[21]

Već sam spominjala da je u kasnijem radu za Wittgensteina jezik je živ. Tu dolazimo do pojma promjena oblika života. Najbolji primjer promijene oblika života (jezika) je internet komunikacija. Direktna i simulirana komunikacija s udaljenim subjektom. U jezik su ušle u potpunosti novi oblici, promijenili su se aspekti jezika. Ono što je glavna promjena tu je što za razliku od ranije faze ne postoje jasno definirana pravila značenja nego pravila gramatike koja se grupiraju sličnosti i prema tome se gradi mreža značenja. Granice našeg jezika su granice našeg svijeta. Tu dolazimo do argumenta iz privatnog jezika. Ono što nam je važno da možemo prosuditi o tome koristi li se dobro riječ ili fraza ili jezik. Kod naših privatnih emocija, samog iskustva nije moguće napraviti navedeno. Dakle korištenje riječi treba biti podložno opravdanosti koja se može razumjeti.

„Ima smisla za druge reći da su u dvojbi oko toga imam li bolove; ali nema smisla reći to i za mene samog“[22]

---

20 FI 122
21 FI 223
22 FI 246

„Bitno na privatnom doživljaju zapravo nije to da svatko posjeduje svoj vlastiti egzemplar, nego to da nitko ne zna ima li i netko drugi to ili nešto drugo. Bila bi, dakle, moguća pretpostavka – premda se ne bi mogla verificirati – da jedan dio čovječanstva ima jedan osjet crvenoga, a drugi dio neki drugi.“[23]

Wittgenstein je sam rekao da filozofija služi tome da „pokaže muhi izlaz iz boce”. Fokus je na psihologiji, primjeni, promatranju načina na koji jezik diše. U kasnijom fazi teme Wittgensteinova rada su također bile moral i religija koje su prema njegovima ranijim shvaćanjima bile besmislice i nije bilo smisla govoriti o njima. Kroz njih je testirao granice jezika. Često je govorio o moralu i religiji kao o cjelini što nije čudno kada se osvrnemo na ruske utjecaje Tolstoja i Dostojevskog na njegov rad, a i jak utjecaj Augustina i Jamesa. Živjeti na pravi način znači prihvaćati svijet ili život ili Božju volju. Ne postoji odgovor na pitanje života, možemo samo učiniti da problem nestane. Često govori o njima na svojim predavanjima dok je bio profesor na Cambridgeu.

I po pitanju svijesti kasniji Wittgenstein ima drugačije mišljenje od onoga u TLP. Odmiče se od solipsističkih simpatija:

„Evolucija viših životinja i čovjeka i buđenje svijesti na određenom stupnju. Slika je otprilike ova: Svijet je, unatoč svemu titranju etera koje ga prožima, taman. Jednoga dana, međutim čovjek otvara svoje videće oko, te postaje svijetlo. Naš jezik opisuje najprije jednu sliku. Što se ima dogoditi sa slikom, kako nju treba primijeniti, ostaje u tami. Ali jasno je da se to mora istraživati ako se hoće razumjeti smisao našeg iskaza. No čini se da nas slika pošteđuje ovog posla; ona već upućuje na određenu primjenu. Time nas ona zavarava.“

Djela koja dolaze tematski i vremenski nakon FI se više baziraju na epistemološkom aspektu filozofije jezika. Najveći dio toga je sažet u djelu OI koje je nastalo kao odgovor Mooreovu argumentu za dokaz postojanosti izvanjskog svijeta. Moore iznosi niz truizama poput „Ovo je moja jedna ruka”. Wittgenstein se buni protiv takvog argumentiranja i iako ne brani skepticizam preispituje Mooreove tvrdnje da je znanje da ima dvije ruke. Takvo znanje nije nešto što naučimo ili možemo dokazati nego je prije pozadina na kojoj saznajemo druge stvari. Tu dolazimo do najpoznatije metafore unutar OI korita rijeke. Korito rijeke je nešto što pruža potporu, kontekst preko kojeg saznajemo druge stvari. Korito nije nešto u što možemo

23 FI 272

sumnjati. Slijedeći metaforu izvanjski svijet je nešto u što ne možemo sumnjati jer nam je to podloga za sva druga znanja. Ali korito rijeke se može pomaknuti i promijeniti tako i mi možemo poneseni situacijom posumnjati nakon grozne recimo prometne nesreće imamo li ruke koje ne osjetimo, no to je sasvim drugačije od Descartesovih dvojbi na koje Moore odgovara i shodno tome Mooreov odgovor je nevaljan.

Iz svega navedenog jasno se vide razlike između dviju teorija koje je Wittgenstein zastupao. Naravno pitanje kontinuiteta i promijene točnije radikalnosti zaokreta je otvoreno. O tome koliko Wittgensteina ima su napisane cijele studije i knjižnice. Najplauzibilnije rješenje je prihvatiti tezu o ranijoj i kasnijoj fazi. Sve u svemu treba prihvatiti da je Wittgenstein napravio kopernikanski obrat u filozofiji prvi nakon Descartesa popularizirajući filozofiju jezika.

4 ZAKLJUČAK

Vrijeme je da ovo seciranje Wittgensteinova lika i djela privedemo kraju. Uzbudljivo putovanje kroz život i djelo svestranog čovjeka kao Ludwig nije nimalo jednostavan zadatak. Opisati put čovjeka koji je od apsolutno crne ovce u izuzetno poznatoj obitelji postao upravo najpoznatiji član bilo je pravo očaranje. Njegova svestranost sasvim je jasno prikaza kroz rad kroz njegove inženjerske, arhitektonske, kiparske, vojne i najvažnije od svega filozofske podvige. Ćudljivost i čudnost Ludwigova karaktera je oslikana i u njegovim djelima. Njegova unutrašnja podijeljenost se preslikala u dvije prilično različite faze njegova stvaranja.

Kada govorimo o filozofskim fazama Wittgensteina možemo govoriti o putu od zrcaljenja do igre kao o razlici između ranije i kasnije faze djelovanja kao filozofa. Prva faza zrcaljenja sastavljena od strogog seta pravila i metoda prema kojoj je svijet sastavljen do jezičnih igara i konteksta koji definira značenje. Naravno postoje poveznice primarno utoliko što nije poput Kanta izvršena kompletna promjena filozofije samo je unutar iste domene napravljena nova teorija i dosta fascinantna činjenica obje gotovo jedna uspješne i utjecajne. Polemike se vode i dan danas o tome koja od dviju teorija je ona koja podrobnije opisuje svijet. Koja osvjetljava put prema istini o svijetu.

Njegova osobnost i inteligencija je utjecala je na mnoge pa se tu javio i toliko spominjani odnos s Russellom unutar kojeg je bilo upitno u kojem smjeru ide veza učenik učitelj. Ustrajnost u odgovaranju bližnjih od filozofije zbog same prirode filozofije koja je prema njemu teška i mukotrpno traženje bez ikakve garancije da ćeš ikada imati zadovoljavajuće rezultate. Recimo neobično je to da je Wittgenstein izvršio veliki utjecaj na ekonomiste. Ne samo svog vremena kao što je Malcom ili Sraffa nego je danas aktualniji nego ikad u ekonomiji. Kroz tvrdnju da su granice našeg svijeta granice našeg jezika uvelike je utjecalo na marketinške radnje osobito reklame. Jezik je ono što je neiscrpno bogatstvo i izvor je ekonomskih opisa neovisnih o vremenu unutar konteksta koji je postavljen.

O njegovim djelima, koja nisu skribomanski opsežna no sadržajno jesu gusta, napisane su cijele biblioteke. Postao je jedan od najcitiranijih autora svih vremena. Njegova djela se religiozno čitaju po cijelom svijetu jer su prevedena na većinu poznatih jezika. Uspjeh njegova opusa je kako sam već napomenula ne samo bogatstvo filozofskog svijeta nego i

svijeta općenito. Ne samo da je bio dio kreiranja današnje misli nego je bio glavni pokretač (moguće da se netko ne složi s ovom tvrdnjom, ali vjerujem da bi se većina složila da je barem bio među pokretačima).

Unutar života i djela Ludwiga Wittgensteina je prikazana slika jednog genija. Čovjeka koji je „postavio" granice svijeta u granice jezika unutar istog jezika je postavio temelje i zidove suvremene filozofije i promijenio tijek filozofske povijesti, sadašnjosti i budućnosti zauvijek.

5 SAŽETAK

Rad se sastoji od dva dijela od kojih je prvi Wittgensteinov život, a drugi njegovo djelo. No ta podjela nije tako striktno jasna jer se to dvoje isprepliće kroz ljude koje je upoznavao kao što su Russell, Frege, Malcom, njegova obitelj i mnogi drugi. Cilj ovoga rada je pokazati tu isprepletenost. Život je podijeljen u nekoliko poglavlja kao što su djetinjstvo i odrastanje, početak znanstvenog rada, početak rada u filozofiji, prvi koraci u filozofiji (TLP), kasniji razvoj, posljednji dani, dok je drugi dio podijeljen u striktno dvije faze: raniju i kasniju. Ukratko je pojašnjena razlika u razdobljima života i osnovnim filozofskim tvrdnjama.

KLJUČNE RIJEČI: Wittgenstein, filozofija jezika, Russell, TLP, logika, gramatika, izvjesnost, Filozofska istraživanja, Cambridge, filozofija matematike, struktura svijeta

6 POPIS LITERATURE

KNJIGE

Berčić, B. (2002.): Filozofija Bečkog kruga; Hrvatski Leskovac: Kruzak

Edmonds, D.; Eldinow, J. (2004.) Wittgensteinov žarač - priča o desetominutnoj svađi dvojice velikih filozofa, Zagreb: Algoritam

Monk, R. (1991.) Ludwig Wittgenstein The Duty of Genius, London: Vintage Books

Richter, D. (2010.)The A to Z of Wittgenstein's Philosophy, Plymouth: The Scarecrow Press

Waugh, A. (2014.), Kuća Wittgenstein Obitelj u ratu, Zagreb: Vuković & Runjić

Wittgenstein, L. (19Edmonds, D.; Eldinow, J. (2004.) Wittgensteinov žarač - priča o desetominutnoj svađi dvojice velikih filozofa98.) Filozofska istraživanja, Zagreb: Nakladni zavod Globus

Wittgenstein, L. (2007.) O izvjesnosti; Zagreb: Nakladni zavod Globus

Wittgenstein, L. (2009.) Plava i smeđa knjiga; Zagreb: Nakladni zavod Globus

Wittgenstein, L. (2003.) Tractatus logico-philosophicus, 2. Izdanje, Zagreb: Moderna vremena

ČLANCI

Diamond, C. (1988.) „Throwing Away the Ladder“, Philosophy, sv. 63 (243), 5-28

MacDonald, J.F. (1993.) Russell, Wittgenstein and the problem of the rhinoceros. Southern Journal of Philosophy 31 (4): 409-424

PRILOG U KNJIZI ILI ZBORNIKU RADOVA:

Glock, H. J.; Hyman, J., ur. (2017.), A Companion to Wittgenstein, West Sussex: John Wiley & Sons, Ltd

Hacker, P. (1998.) „Was He Trying to Whistle It?“, u: Crary A., Read R. (ur.) The New Wittgenstein, London/New York: Routledge, 353-388

INTERNET IZVORI

https://www.dorotheum.com/en/auctions/current-auctions/kataloge/list-lots-detail/auktion/12829-modern-art/lotID/25/lot/2301974-ludwig-wittgenstein.html (pristupljeno 12.09.2018.)

7 POPIS TABLICA

Tablica 1 – Pregled Wittgensteinova života i djela

Tablica 2 – Važni pojmovi kod Wittgensteina podjeljeni po najučestalijoj podjeli njegovog filozofskog djelovanja

8 POPIS ILUSTRACIJA

Slika 1 - Wittgensteinovi nacrti propelera sa malim mlaznim motorima na krajevima njegovih krakova

Slika 2 - Nacrti i fotografski prikaz Gretline kuće

Slika 3 - Foto primjeri okna prozora i vrata te kvaka koje je dizajnirao Ludwig

Slika 4 - Fotografija radijatora kojeg je dizajnirao Ludwig

Slika 5 – Wittgensteinova statua Marguerite Respunger „The Bust of a Girl“

Slika 6 - Wittgensteinova ilustracija patko zeca iz FI